

GÖTEBORGS UNIVERSITET

KANDIDATUPPSATS I EUROPAKUNSKAP

Den humanitära interventionen i Bosnien

En studie av egna upplevelser från den svenska bataljonen,
BA05

Författare: Ellen Lidegran
Handledare: Maria Johansen
Termin: ht 2014

Abstract

This bachelor thesis is studying the relationship between universal right, the sovereign state of law, and how and when it is right for a third party to act in a conflict or in war. The conflict in Bosnia during the 1990's is a known case within the framework of humanitarian interventions and the interest and commitment from the outside world. Humanitarian intervention as such is a problematic and discussed area in the context of international relations. The problem in the discourse affects large and controversial areas of international peace, human rights, security and humanitarian desire and obligation to help others in need.

It is a qualitative study, and the method used is semi-structured interviews. The study provides experiences, thoughts and reflections in the field of humanitarian interventions and the respondents are present and former military employees of the Swedish armed forces that were a part of the UN- and NATO-led battalion of BA05 in Bosnia in 1995/96.

The study shows how important it is to be precise about what kind of mandate that is behind the mission and when and how it is decided to intervene in another country. It is interpreted that the respondents in the interviews believes that it may be more important to care for the prosperity of the human being than the principle of sovereignty of the nation state.

Keywords: Humanitarian interventions, interventionism, the principle of sovereignty, responsibility to protect, legitimacy, conflicts, peace, human rights, Sweden, Bosnia, BA05, UNPROFOR, IFOR, UN, NATO, experiences, interviews, soldiers

Sökord: Humanitära interventioner, interventionism, suveränitetsprincipen, skyldigheten att skydda, legitimitet, konflikter, fred, mänskliga rättigheter, Sverige, Bosnien, BA05, UNPROFOR, IFOR, FN, NATO, upplevelser, intervju, soldater

Titel: Den humanitära interventionen i Bosnien; en studie av egna upplevelser från den svenska bataljonen, BA05

Författare: Ellen Lidegran

Handledare: Maria Johansen

Termin: Höstterminen 2014

Sidantal: 48 sidor, inklusive appendix

Antal ord: 12807 ord

Förkortningar:

BA05	Den 5:e svenska bataljonen som var på plats i Bosnien 1995/96
EG	Europeiska gemenskapen
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta Nationerna
GFAP	the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, (även kallat Daytonavtalet)
IFOR	Implementation Force, den NATO-ledda styrkan som tar över efter FN 20:e december 1995.
JNA	Jugoslaviens Nationella Armé
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
SFOR	Stabilisation Force, NATO i Bosnien från 1997 och framåt
UNPROFOR	United Nations Protection Force, leds av FN från 1992 fram tills NATO:s inträde

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	5
1.1 INTRODUKTION	5
1.2 SYFTE & FRÅGESTÄLLNING	6
1.3 AVGRÄNSNING OCH VAL AV FALL	7
1.4 TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING	7
1.5 METOD OCH KÄLLOR	7
1.6 DISPOSITION	8
2. INTERVENTION OCH SUVERÄNITET	9
2.1 INTERVENTIONISMENS HISTORIK	9
2.1.1 <i>Humanitära och militära interventioner</i>	10
2.2 SUVERÄNITETSPRINCIPEN	12
2.2.1 <i>FN-stadgan; suveränitet och våldsförbud</i>	14
2.3 RESPONSIBILITY TO PROTECT, RTO P	16
2.3.1 <i>Legitimitetsfrågan</i>	18
3. BOSNIENKONFLIKTEN	18
3.1 BAKGRUND	19
3.2 DEN SVENSKA INBLANDNINGEN	19
3.3 DAYTONAVTALET	20
3.4 EFTER INSATSEN OCH DAGENS BOSNIEN	22
4. SAMTALSINTERVJUERNAS FORM OCH UTFÖRANDE	23
4.1 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	23
4.2 INTERVJUPERSONER	24
4.3 INTERVJUGUIDE	24
4.4 ANALYSSHEMA	25
4.5 UNDERSÖKNINGSMETODEN	25
4.5.1 <i>Etiska överväganden</i>	26
4.5.2 <i>Reliabilitet och validitet</i>	26
5. RESULTAT OCH ANALYS	27
6. SAMMANFATTNING OCH SLUTSATS	36
6.1 PARADIGMSKIFTET; FRÅN STATERS SUVERÄNITET TILL RTO P	36
6.2 VIDARE FORSKNING	39
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	40
APPENDIX 1. INTERVJUGUIDE	44
APPENDIX 2. ANALYSSHEMA	48

1. Inledning

I början av 1990-talet präglades de sydöstra delarna av Europa av inbördeskrig. Dåvarande EG (Europeiska Gemenskapen) var vid sidan av bl.a. FN (Förenta Nationerna) och NATO (Nordatlantiska fördragsorganisationen) några av de aktörer som intresserade sig i dessa konflikter som kantades av bl.a. etniska rensningar och svältkatastrofer. Många konflikter pågick även på andra platser runt om i världen som har kommit att bli underlag för diskussionen kring så kallade humanitära interventioner och rätten av tredje parts ingripande.¹ Ett av de mest omtalade fallen under 90-talet är de folkmord som ägde rum på Balkan i forna Jugoslavien, mer specifikt; Bosnien-Hercegovina. Det dåvarande läget bringade stor uppmärksamhet från omvärlden då utomstående parter sökte möjligheter till att ingripa och bringa ordning och fred. Konflikten i Bosnien kom att eskalera till ett läge där stora internationella frågor som upprätthållandet av mänskliga rättigheter ställdes mot respekten av den suveräna staten.

1.1 Introduktion

I vår samtid är det viktigt att förstå interventioners historiska utveckling, framför allt med tanke på det mänskliga rättighetsperspektivet. Fredsbevarande och fredsframtvigande insatser och operationer har uppmärksammats av omvärlden då legitimiteten, utförandet och resultatet har ifrågasatts. Andra världskriget och det kalla kriget har präglat den Europeiska kontinenten och dess gränsdragningar, och även sättet att se på den humanitära interventionismen. Under 80-talet var det mycket diskussioner kring humanitära interventioner och motiveringen kring varför andra stater skulle ha rätt till att beblanda sig i andra nationers angelägenheter.² Den så kallade Srebrenicamassakern, i Bosnien 1995, kan tolkas som en av de grävsta krigsmassakrerna sedan andra världskriget och det bringade stor debatt hos stora internationella aktörer. Idag finns det regelverk och stadgar kring internationella överenskommelser där frågor som ovanstående behandlas. Frågor som när det är "rätt" att intervensera i ett annat land, och vilka medel är legitima i förhållande till situation, etc. Problematiken kvarstår grundas även i att den ena situationen aldrig är den andra lik.

Sett till den Europeiska kontinentens sammansättning av suveräna stater och nationsöverspännande samarbeten är det viktigt att förstå dessa frågor i relation till den globala

¹ Beckman, Olof (2005) *Armed intervention. Pursuing legitimacy and the pragmatic use of legal argument*. Lund: Lunds universitet

² Gray, Christine (2008) *International Law and the Use of Force*. Upplaga 3. New York: Oxford University Press s.33f.

säkerhets- och försvarspolitiken. Europeiska Unionen, FN och NATO är några av aktörerna på den globala arenan som tvingas till beslut kring andra staters angelägenheter.

Uppsatsens övergripande problemkomplex rör relationer mellan universella mänskliga rättigheter, staters suveränitet samt rätten till tredje parts ingripande i andra länder. Uppsatsens samhällsrelevans motiveras av att denna problematik griper direkt in i frågor som rör fred, säkerhet, staters suveränitet, interventioner, rättigheter, militärt våld samt den humanitära viljan till att hjälpa andra.

1.2 Syfte & frågeställning

Bosnienkonflikten är, som nämns ovan, ett mycket omdiskuterat fall just i frågan om relationen mellan universella mänskliga rättigheter och principen om staters självständighet. Syftet med min studie är att bidra med en fördjupad förståelse om faktiska upplevelser, tankar och reflektioner från svenska militärer som var på plats i Bosnien under 90-talet med koppling till dessa frågor. Den svenska försvarsmakten hade många gånger tidigare bistått FN-insatser med såväl kompetens, materiel och personal. Under BA05-insatsen 1995/96 var det dock första gången som svenska soldater arbetade under NATO:s flagga.

Bland empiriska studier inom humanitära interventioner är det få som direkt fokuserar på militärers upplevelser på plats kring problematiken. Mer specifikt har det inte gjorts tidigare undersökning av nämnda fall med de personer som ingår i min undersökning. Studien kommer att, genom samtalsintervjuer, bidra med ett inifrånperspektiv från centralt placerade personer under insatsen BA05, 1995/96. Det empiriska materialet analyseras utifrån ett teoretiskt ramverk, kopplat till problematiken om internationella interventioner och staters suveränitet. Med hjälp av dessa teoribildningar kan mitt syfte brytas ned i mindre frågeställningar som vägleder mina samtalsintervjuer.

- *Hur upplevdes insatsen BA05 med utgångspunkt från ett humanitärt perspektiv?*
 - *Uppfattades insatsen som en humanitär intervention?*
- *Hur upplevdes syftet och mandatet bakom insatsen stämma överens med de faktiska arbetsuppgifterna?*
- *Upplevdes det någon skillnad mellan den FN- och NATO-ledda insatsen, och i så fall vilken?*
- *Hur uppfattades problematiken kring statssuveränitetsprincipen hos de personer som var*

på plats?

- *Hur upplevs det att ha varit en del av just insatsen under 1995/96?*

1.3 Avgränsning och val av fall

I fokus för min studie står en specifik insats, nämligen BA05, som med andra ord utgör den svenska försvarsmaktens bidrag i FN-styrkan UNPROFOR samt den NATO-ledda operationen IFOR, i Bosnien 1995/96. Bosnienkonflikten är, som så många andra krig, en mycket omtalad händelse gällande omvärldens engagemang i en nations intressen. Avgränsningen motiveras av anledningen att situationen i Bosnien 1992-96 kan ses som ett av de första fallen där en ny form av "interventionism" tar sig uttryck i form av att situationen krävde en högre form av militärt stöd. FN-styrkan som varit på plats sedan 1992 övergick till en NATO-ledd insats i och med fredsavtalet i december 1995. Detta tillfälle är första gången FN lämnar över mandatet för insatsen till NATO under pågående operation, och därmed även personalen på plats. Fallet är även intressant ur ett europeiskt perspektiv då Balkan historiskt sett har varit ett mycket konfliktdrabbat område, men som idag är ett kandidatland till EU.

Metoden i studien är avgränsat till kvalitativa samtalsintervjuer med utvalda personer som var en del av den svenska insatsen BA05. Mer om metod och genomförande återges under *1.5 Metod och källor*, samt *6. Samtalsintervjuernas form och utförande*. För att kunna bearbeta ovannämnda frågeställningar behövs även en översiktlig genomgång av de mest centrala rättsprinciperna, dess teorier och vetenskapliga kontext, se *1.4 Teori och tidigare forskning* samt det innehållsrika avsnittet *2. Intervention och suveränitet*.

1.4 Teori och tidigare forskning

De rättsprinciper som ligger till fokus för uppsatsen är de omdebatterade humanitära och militära interventionernas utveckling och legitimitetsgrund, samt den statliga suveränitetsprincipens karaktär och innebörd. Den historiska utvecklingen av dessa frågor leder fram till ytterligare en aspekt där omvärldens skyldighet till att agera ställs i fokus. Den teoretiska diskussionen kring dessa principer behandlas under avsnitt *2. Intervention och suveränitet*.

1.5 Metod och källor

Min uppsats är en kvalitativ studie där det empiriska materialet grundas genom semistrukturerade samtalsintervjuer. Detta innebär jag har utgått från frågeområden och

helhetsbilder, snarare än detaljfrågor för att styra samtalet så lite som möjligt.³ Intervjupersonerna är strategiskt utvalda före detta och nuvarande svenska militärer som varit delaktiga i insatsen i Bosnien, BA05, på olika sätt. De representerar ett spann mellan olika befattningar och positioner från fotsoldat till kompanichef till stabspersonal.

Genom att utföra en respondentundersökning vill jag bidra till forskningsområdet med ett inifrånperspektiv där berörda personer berättar om egna erfarenheter och upplevelser av deras verklighet. Fokus under intervjun är upplevelser från insatsen och läget på plats, samt reflektioner om händelsen i efterhand, med koppling till det övergripande problemkomplexet i studien. Under uppsatsen gång har jag haft kontakt med en f.d. arbetskollega inom den svenska försvarsmakten, som även var en del av BA05-insatsen. Genom denna kontaktperson har jag kunnat komma i kontakt med de personer som jag senare har intervjuat. Till grund för mina samtalsintervjuer har jag utarbetat en intervjuguide. I arbetet med denna har jag dels tagit hänsyn till teorier inom givna området och även till intervjupersonernas position och bakgrund. Intervjuernas form och utförande har jag provat mot min kontaktperson inom försvaret idag. Guiden som sådan presenteras mer utförligt i *6.3 Intervjuguide*, samt *Appendix 1 Intervjuguide*.

Intervjuerna utfördes via telefon och mailkorrespondens. Telefonintervjuerna antecknades löpande och jag gjorde även återkopplingar då jag önskade om förtydligande eller kompletterande frågor. I analysen använde jag mig av ett analyschema för att lättare urskilja mönster samt sammanställa samtalen till ett resultat i min undersökning. Se *6.4 Analysschema*, samt *Appendix 2 Analysschema*.

1.6 Disposition

Denna inledande del följs av ett avsnitt om interventioner, suveränitetsprincipen och problematiken i omvärldens skyldighet gentemot världsmedborgarens säkerhet. Därefter fokuseras Bosnienkonflikten, där relevanta delar av händelseförloppet och de aktörer som var inblandade under åren mellan 1992 och 1996 presenteras. Samtalsintervjuernas form och utförande, intervjupersoner, intervjuguide samt analyschema presenteras mer ingående under avsnitt 6 där även metodvalet diskuteras. Resultatet och analysen till intervjuerna följer därefter. Slutsats och tolkning av resultaten återfinns i den avslutande delen av uppsatsen där jag även ger förslag till vidare forskning inom området.

³ Hedin, Anna (1996) C. Martin rev. (2011) *En liten lathund om kvalitativ metod med tonvikt på intervju* Uppsala: Uppsala Universitet s.6; Halvorsen, Knut (2006) *Samhällsvetenskaplig metod* Lund: Studentlitteratur s.85

2. Intervention och suveränitet

Avsnittet ämnar ge en överblick över relevanta teorier och begrepp som behandlas inom ramen för min diskurs. Detta för att ge en förståelse och ett sammanhang inför nämnda problem- och frågeställningar.

2.1 Interventionismens historik

The subject of intervention is one of the vaguest branches of international law. We are told that intervention is a right; that it is a crime; that it is the rule; that it is the exception; that it is never permissible at all [...] with reference to the rest of the system of international law, intervention presents difficulties in its relation to independence and to war.⁴

P.H. Winfield

Problematiken kring definitionen av begreppet intervention och dess innebörd har varit aktuell sedan ordet myntades. Winfields citat är hämtat från 1922, men diskursen har funnits med oss längre än så. Framväxten av det moderna statssystemet under 15- och 1600-talen lade tillsammans med Hugo Grotius (1583-1645), även ibland kallad "folkrättens fader"⁵, en uppfattning till att det internationella samhället förstods i kontexten av lagen kring nationerna.⁶ Detta kan förstås som början till hur stater ska förhålla sig gentemot andra stater. Även i relation till den suveränitetsdoktrin och de nationalistiska föreställningar som präglade 1600-talet och kommande århundraden. På den diplomatiska konferensen i Genève år 1864 antog 16 europeiska länder *the Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field*.⁷ Detta var bland de första stegen i en lång process angående internationella bestämmelser kring krigets påverkan och skadeåsamkande på enskilda individer.

Folkrätt kan förstås utifrån lagen om nationers internationella rättsliga relationer. Historiskt sett har det inte funnits några tydliga överenskommelser kring folkrätten och just tredjepartsingripande förrän på 1900-talet.⁸ Under det århundradet genomgick de internationella

⁴ Winfield, Percy H. (1922) "The History of Intervention in International Law" *British YBIL* s.130

⁵ Hemleben, Sylvester H. (1943) *Plans for World Peace Through Six Centuries* i Chesterman, Simon (2001) *Just War or Just Peace? Humanitarian Interventions and International Law*. New York: Oxford University Press s.9

⁶ Chesterman (2001) s.9

⁷ Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR, Fact Sheet No.13 (1991) *International Humanitarian Law and Human Rights*. Guidance Material Geneva: United Nations

⁸ Chesterman (2001) s.8

konflikterna en drastisk förändring⁹, bl.a. i och med andra världskriget. Modern destruktiv vapenutveckling hade resulterat i en allt mer lidande civilbefolkning. Det var inte förrän under den senare delen av århundradet som nationer gick samman i överenskommelser i förhållandet kring humanitära interventioner och tredjepartsinblandning på internationellt plan. Konventioner och deklarationer undertecknades då gällande upprätthållandet och allas rätt till de grundläggande mänskliga rättigheterna, såväl i tider av fred som i krig.¹⁰ Sedan dess har globala överenskommelser breddats, fördjupats och preciserats allt under lärdom från konflikter och krig, samt utvecklingen kring civilbefolkningens rättigheter. Dock är frågan kring tredjepartsingripande fortfarande aktuell.

2.1.1 Humanitära och militära interventioner

Innebörden av en intervention och vad begreppet syftar till är nog så omtvistat. Tidigare forskning inom området i vår samtid inleder ofta med en problematisering kring definition av begreppet humanitär intervention och när det är rätt av en stat att åberopa folkrättsliga principer.¹¹ Enligt Winfield kan intervention både uppfattas som en rättighet och som ett brott.¹² En intervention kan förklaras som att en tredje part ingriper mellan två agerande parter i syfte att fungera som en medlande sida i konflikten, men också värna om sina egna intressen i tvisten. ”Intervention är ett ingripande, medling i en pågående händelse, med militära eller icke militära medel som avser akt då tredje part ingriper i en fråga för att värna sina intressen”¹³.

En händelse av ovan diskuterade slag benämns i litteraturen på många olika sätt; konflikt, väpnad konflikt, krig, kris etc. Det finns dock inga riktigt utstakade gränsdragningar mellan humanitär och militär intervention. Komplexiteten i definitionen växer ytterligare med distinktionen mellan fredsbevarande och fredsframtvängande operation.¹⁴ En liknelse kan dras till de olika slags interventionerna; humanitär och militär, där fredsbevarande skulle kunna ses som mer human och den fredsframtvängande mer militär, i bemärkelsen mer militär styrka. Dock har det varit problematiskt att utstaka en konkret skiljelinje mellan dessa och när en insats

⁹ Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR, Fact Sheet No.13 (1991); Richards, Paul red. (2005) *No Peace No War: An Anthropology of Contemporary Armed Conflicts* Oxford: James Currey; Chesterman (2001) s.42

¹⁰ Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR, Fact Sheet No.13 (1991)

¹¹ Chesterman (2001) s.7; Winfield (1922); Richards (2005)

¹² Winfield (1922) s.130

¹³ *Nationalencyklopedin* intervention

¹⁴ *Nationalencyklopedin* intervention

representerar vilken såväl historiskt som idag.¹⁵

Liknande Winfields citat är här ännu ett som visar på begreppets definitionskomplexitet, hämtat från *International humanitarian law and human rights*;

First of all, a definition is needed. What is international humanitarian law? This body of law can be defined as the principles and rules, which limit the use of violence in times of armed conflict. The aims are to protect persons who are not, or are no longer, directly engaged in hostilities - the wounded, shipwrecked, prisoners of war and civilians; to limit the effects of violence in fighting to the attainment of the objectives of the conflict.¹⁶

Här understryks vikten av begränsandet av våld i relation till vad som faktiskt är nödvändigt för att uppnå målen i konflikten, som en slags våldstrappa. Frågan kvarstår dock hur mycket våld som är legitimt, till vilket pris och till vilket mål. Chesterman och Pehrsson är båda av uppfattningen att en intervention kan uppfattas som ett ”världspolisiärt ingripande” i andra statliga angelägenheter för att bringa internationell ordning och fred.¹⁷ Andra är av uppfattningen att rätten att ingripa i en nations angelägenheter legitimeras i och med förtryck av landets invånare. En tredje syn behandlar rätten till en humanitär intervention där civilt krig och/eller rebelluppror råder som i sin tur leder till att den civila befolkningen blir lidande.¹⁸ Här nämns tre grundfaktorer som är övergripande i diskussionen; den internationella ordningen, upprätthållandet av de mänskliga rättigheterna samt civilbefolkningens allmänna tillstånd.

I studien *Armed Intervention: Pursuing Legitimacy and the Pragmatic Use of Legal Arguments* har författaren Olof Beckman analyserat användningen av rättfärdigande argument för väpnade interventioner i sexton utvalda fall, varav Bosnien är ett.¹⁹ Beckman hävdar att många stater argumenterar att just deras internationella insatser är både lagliga och legitima. Han ifrågasätter dock det sätt på vilket rätten till självförsvar används då han menar att det har varit ett argument som brukats alltför underbyggda av egenintressen.²⁰ Ett exempel på ett sådant fall är USA:s beslut att bomba Irak efter flygattacken mot World Trade Center 11:e september 2001, med grund i självförsvarsprincipen. Ett annat exempel är NATO:s bombkrig i Jugoslavien 1999 som

¹⁵Winfield (1922); FN-förbundet, *Förenta Nationernas Stadga och Stadga för den Internationella Domstolen*

¹⁶ Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR, Fact Sheet No.13 (1991)

¹⁷ Chesterman (2001) s.36f. ; för vidare inläsning se Pehrsson Lennart (1999) *synen på FN:s funktion idag* s.1

¹⁸ Chesterman (2001) s.37

¹⁹ Beckman (2005)

²⁰ Beckman (2005) s.281

rättfärdigades som en humanitär intervention, trots att de inte hade något FN-mandat. NATO legitimerade då sitt agerande på den kosovoalbanska befolkningens utsatta läge under de massakrer och etniska rensningar som hade pågått i nästan ett års tid. Beckman menar att feltolkningar av suveränitetsprincipen och förbudet mot våldsanvändning är orsaken till att många väpnade konflikter har ägt rum.²¹

Centralt gällande begreppsdefinitionen och debatten kring vad interventioner innebär är frågan om vilka åtgärder som är legitimt försvarbara enligt principer kring mänskliga rättigheter. Den gemensamma uppfattningen är att vid brott mot mänskligheten, i linje med folkrättens lagar, måste dessa händelser uppmärksammas och åtgärdas.²² Robert H. Jackson frågar sig vilken norm som ska prioriteras; statens suveränitet och dess rätt till icke- ingripande från tredje part eller upprätthållandet av mänskliga rättigheter hos dess invånare. Vidare talar doktrinen kring beväpnad humanitarism om en omvänd prioritetsordning. Sammanhanget sätter befolkningens rättigheter som den primära normen som annars varit sekundär i förhållande till staters suveränitet.²³ Jackson betonar alltså skyddet för medborgarna, framför principen om suveränitet. Kontroversen rör också frågorna om de brott mot mänskliga rättigheterna som faktiskt begås idag, utan en yttre inblandning.²⁴ Ove Bring är av en annan uppfattning då han hävdar att folkrätten och staters agerande många gånger undergräver den nationella suveräniteten med grund i skyddet för mänskliga rättigheter.²⁵ Denna diskurs leder oss in på nästa omdebatterade område.

2.2 Suveränitetsprincipen

Suveränitetsprincipen, som sådan, är en central faktor i den internationella rätten och diskussionen kring om och när det är legitimt för en part att beblanda sig i en nations angelägenheter. Det moderna suveränitetsbegreppet utvecklades i början på 1600-talet då staten kom att bli en enhetlig, absolut och suverän maktapparat som gavs rätt att bestämma över territoriet och dess invånare. Den oinskränkta makten innebar en rätt att stifta lag, gå i krig och

²¹ Beckman (2005) s.291f.

²² Chesterman (2001) s.42; Oppenheim, Lassa F. L. (1955) *International Law* Hersch Lauterpacht. 8 uppl. London: Longmans s. 312

²³ Jackson, Robert H. (1993) "Armed Humanitarianism". *International Journal*. Vol.48: 580-606 i *British yearbook of international law* (2014) vol.84(1) Oxford: Journals s.582

²⁴ Jackson (1993) s. 580

²⁵ Bring, Ove (2000) *FN-stadgan och världspolitiken. Om folkrättens roll i en föränderlig värld*. Upplaga 3. Stockholm: Norstedts Juridik AB s.303f.

sluta fred.²⁶ Hobbes menade att suveränitet grundlades i ett samhällskontrakt där medborgarna överlåter makten till den suveräna staten, i utbyte mot social ordning, rättvisa och trygghet. Om befolkningens säkerhet skulle hotas eller om folket gör uppror mot suveränen har samhällskontraktet brutits i och med att freden inte lyckats upprätthållas.²⁷

FN:s före detta generalsekreterare, Kofi Annan, tar fasta på att en stats suveränitet inte bara är en nationell rättighet, utan även en skyldighet i sin bok *The two concepts of sovereignty*. Han menar att om en stat inte klarar av att skydda sina medborgare från övergrepp måste den då vara beredd för agerande utifrån, som annars inte skulle ske i relation till suveränitetsprincipen. Dock lyfter Annan problematiken kring frågan när/om det är rätt att ingripa och med eller utan ett FN-mandat.²⁸ En liknande diskussion förs av Mikael Baaz i *Statssuveränitet och humanitär intervention*. Baaz ställer frågan om en stats suveränitet är ovillkorlig om staten i sig inte uppfyller de krav och förväntningar som åläggs i relation till medborgarnas fri- och rättigheter. I sin skrift yrkar han på en reformering och ett förtydligande av FN-stadgan gällande relationen mellan statssuveränitet och humanitär intervention. Detta liknade Jacksons normativa diskurs (se ovan) om vad som borde prioriteras och/eller anses som lagligt gällande suveränitet kontra intervention. Baaz efterfrågar ett konsensusbaserat fundament i FN-stadgan gällande dessa frågor som skulle utgöra grunden till vad som är lagligt eller olagligt beteende på den internationella planen.²⁹

Janerik Gidlund ser till principen om staters suveränitet från två aspekter; en yttre och en inre. Den yttre behandlar den enskilda statens oberoende från omvärlden, och den inre fokuserar på den egna politiska konstitutionerande kontrollen över territoriet och samhället som sådant.³⁰ I och med detta kan det utläsas en tolkning där stater varken är beroende, underställda eller överställda varandra, oavsett statens resurser gällande ekonomi, försvar, invånarantal, territorium etc. Denna statliga jämlikhet går i linje med att ingen annan stat har rätt att beblanda sig i andra staters angelägenheter. Tillika menar Gidlund att internationella organisationerna som FN, UNESCO, Europarådet, OECD m.fl. är skapade i syfte att fungera som ”administrativa

²⁶ Nordin, Svante (1999) *Det politiska tänkandets historia*. Upplaga 3. Lund: Studentlitteratur s.60f.

²⁷ Ibid s.74f

²⁸ Annan, Kofi (2000) *The two Concepts of Sovereignty*. New York: United Nations department of public information s.36f.

²⁹ Baaz, Mikael (2006) *Statssuveränitet och humanitär intervention – (o)förhållande principer i dagens globaliserade värld*. Centrum för Europaforskning, CERGU. Working Papers Series Nr 06:01 Göteborg: Göteborgs universitet. s.35f.

³⁰ Gidlund, Janerik (1993) *Den nya politiska konserten. Identitet, suveränitet och demokrati i den europeiska integrationen*. Malmö: Liber-Hermods AB s.30

instrument för att hantera gemensamma angelägenheter³¹ för medlemsstaterna, utan att hota den nationella suveräniteten. Suveränitetsprincipen lyfts härmed till en ny dimension där gemenskap, samarbeten och gränsöverskridande nätverk bidrar till sökandet av en ny balans i bl.a. det internationell europeiska fundamentet.³²

2.2.1 FN-stadgan; suveränitet och våldsförbud

Förenta nationerna, FN, bildades efter andra världskrigets slut, 1945, av de segrande nationerna i syfte att upprätthålla fred och internationell säkerhet.³³ Då med 51 medlemsländer (idag 193).³⁴ Förebyggandet av väpnade konflikter och respekten för mänskliga rättigheter kom att bli några av organisationens grundpelare.³⁵ FN-stadgan växte fram från nationer som var i behov av skiljelinjer mellan statliga suveräniteter och upprätthållandet av de mänskliga rättigheterna.³⁶ Vid den internationella mänskliga rättighetskonferensen i Teheran 1968 deklarerades att mänskliga rättigheter måste upprätthållas även under militära och vapenrelaterade konflikter. Under 1970-talet lades en vikt kring förbudet av krigsföringstyper som kunde tolkas som ”inhumana” i bemärkelsen att civilbefolkningen tar för stor skada vid internationella konflikter.³⁷ Sedan det kalla krigets slut har FN utökat sitt inflytande i och med nya resolutioner när det kommer till frågor kring tredje parts ingripande i konflikter som hotar civilbefolkningens säkerhet.

I FN-stadgans kapitel 1, artikel 2(1) beskrivs FN-nationerna som suveränt likställda inom vissa bestämda ramar.³⁸ Detta kan, i linje med bl.a. Kofi Annan, tolkas som att statssuveräniteten inte är att ta för given.³⁹ Våldsförbudet inom de Förenta Nationerna tolkas bl.a. utifrån artikel 2(4) där det uttrycks att internationella relationer mellan stater ska präglas av att stater ska avstå från bruk av våld och hot om våldshandling.⁴⁰ Dessa två grundprinciper om suveränitet och våldsförbud har kommit att bli diskuterade vid händelser av nödvändiga militära och humanitära

³¹ Ibid s.40

³² Ibid s.52

³³ Voronkov, Lev (1995) *International Peace and Security: New Challenges to the UN*, i Dimitris Bourantonis & Jarrod Wiener (red.): *The United Nations in the New World Order: The World Organization at Fifty*. London: MacMillan

³⁴ FN-förbundet (2014) *FN:s historia*. Hämtad 2014-11-19

³⁵ Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR, Fact Sheet No.13 (1991)

³⁶ Chesterman (2001) s.45

³⁷ Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR, Fact Sheet No.13 (1991); FN-förbundet. *Förenta Nationernas Stadga och Stadga för den Internationella Domstolen*

³⁸ FN-förbundet. *Förenta Nationernas Stadga och Stadga för den Internationella Domstolen Kapitel 1 Ändamål och Grundsatser Artikel 2(1)*

³⁹ Annan (2000)

⁴⁰ FN-förbundet. *Förenta Nationernas Stadga och Stadga för den Internationella Domstolen Kapitel 1 Ändamål och Grundsatser Artikel 2(4)*

insatser och interventioner i tredje land. Tolkningar av och utveckling av nya resolutioner har lett till att undantag har skapats där just våldsförbudet och suveränitetsaspekten har satts på sin spets.⁴¹ Enligt artikel 24(1) är det FN:s Säkerhetsråd som har befogenhet att besluta om eventuellt handlande i internationella angelägenheter.

I syfte att trygga ett snabbt och effektivt inskridande från Förenta Nationernas sida överlåta medlemmarna på säkerhetsrådet huvudansvaret för upprätthållande av internationell fred och säkerhet och samtycka till att säkerhetsrådet vid fullgörande av sina ur detta ansvar härrörande förpliktelser handlar å medlemmarnas vägnar.⁴²

Det finns dock undantag gällande våldsförbudet mellan stater. Kapitel VII, artikel 45 *Inskridande i händelse av hot mot freden, fredsbrott och angreppshandlingar* anger att säkerhetsrådet, tillsammans med det militära stabsutskottet, har rätt att fatta beslut om vilka åtgärder som kan sättas in i syfte att återupprätta/upprätthålla internationell säkerhet, däribland militära och vapenrelaterade aktioner samt rätten till självförsvar;

I syfte att sätta Förenta Nationerna i stånd att vidtaga brådskande militära åtgärder skola medlemmarna hålla förband ur sina luftstridskrafter omedelbart tillgängliga för samordnad internationell tvångsaktion. Dessa förbands styrka och beredskapsgrad även som planer för deras samverkan skola, inom de gränser, vilka uppdragits i det eller de särskilda avtal som avses i artikel 43, fastställas av säkerhetsrådet med biträde av det militära stabsutskottet.⁴³

Vissa menar att FN, som nationsöverspännande organisation har vuxit sig stark och innehar stor tillit från dess medlemmar där legitimiteten till beslut inte borde ifrågasättas och att det idag finns tydliga direktiv gällande vilken typ av agerande som är tillåtet i en konflikt.⁴⁴ Andra argumenterar att Säkerhetsrådet och dess medlemmar inte alltid handlar i FN:s medlemsländers anda och gemensamma intressen.⁴⁵ En tredje aspekt i debatten kring interventioner är, som nämnt, den enskilda statens ingripande med grund i självförsvarsprincipen.⁴⁶ En intervention som äger rum utanför FN:s bestämmelser och ramverk leder till problematiska motsägelser inom

⁴¹ United Nations, General Assembly (1965) *Resolution, A/RES/20/2131, Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty*. UN Documents: Gathering a Body of Global Agreements, Twentieth session; Agenda item 107.

⁴² FN-förbundet. *Förenta Nationernas Stadga och Stadga för den Internationella Domstolen Kapitel V SÄKERHETSRADET Uppgifter och befogenheter Artikel 24(1)*

⁴³ FN-förbundet. *Förenta Nationernas Stadga och Stadga för den Internationella Domstolen Kapitel VII Inskridande i händelse av hot mot freden, fredsbrott och angreppshandlingar Artikel 45*

⁴⁴ Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR, Fact Sheet No.13 (1991)

⁴⁵ Chesterman (2001) s.30

⁴⁶ Beckman (2005) s.291

det folkrättsliga perspektivet.⁴⁷

Bland FN-stadgans huvudmålsättningar återfinns upprätthållandet av internationell fred, säkerhet och mänskliga rättigheter. Få ändringar har gjorts sedan organisationens bildande och stadgans godkännande år 1945, trots de radikala skillnaderna i världsordningen och dagens konflikter och krig.⁴⁸ Regleringarna rörande humanitärt skydd, våldsförbud och interventioner är som sagt mycket vaga och kan tolkas på olika sätt. Många har därefter efterfrågat en precisering, utveckling och reformering kring nämnda punkter i syfte att kunna rättfärdiga och legitimera kommande beslut.⁴⁹

2.3 Responsibility to protect, RtoP

90-talets folkmord i bl.a. Srebrenica i Bosnien skakade omvärlden och det kom att resas krav på en reformering av den humanitära interventionismens lagar. Diskussionerna samlades kring vilken riktning interventionerna skulle ta. ”Skyldighet att skydda” växte fram som en fråga om ”plikt” från omvärlden att agera i vissa kriser för att förhindra att liknande saker skulle ske igen.⁵⁰ Begreppet ”Responsibility to protect”, förkortat RtoP (R2P), myntades år 2001 av den s.k. ICISS-kommissionen (International Commission on Intervention and State Sovereignty). Detta just p.g.a. 1990-talets företeelser i bl.a. Jugoslavien. Händelserna underströk behovet av en tydligare skiljelinje i relationen mellan den statliga suveränitetsprincipen och interventioner. ”Skyldigheten av skydda” inkorporerades i FN:s principer i och med FN-toppmötet 2005. Syftet med rapporten var att sätta civilbefolkningens säkerhet i första rummet, med respekt för juridiska, operativa, moraliska och politiska aspekter.⁵¹

This report is about the so-called “right of humanitarian intervention”: the question of when, if ever, it is appropriate for states to take coercive – and in particular military – action, against another state for the purpose of protecting people at risk in that other state.⁵²

Rapporten har alltså arbetats fram i vår närtid i relation till de händelser under de senaste årtiondena. Den behandlar bl.a. skyldigheten att *förebygga*, *reagera* och *återuppbygga*. Tonvikten läggs på möjligheten för utomstående stater att förebygga att mänskliga rättigheter

⁴⁷ *Nationalencyklopedin* intervention

⁴⁸ FN-stadgan *Artikel 1(3)*, 55 & 56

⁴⁹ Baaz (2006) s.34

⁵⁰ Gray (2008) s.51f.

⁵¹ Svenska FN-förbundet (2009) *Skyldighet att skydda* Ödeshög: AB Danagårds Grafiska

⁵² International Commission on Intervention, and State Sovereignty, ICISS, (2001) *The Responsibility to Protect Report: Research, bibliography, background*. Ottawa: International Development Research Centre.

kränks.⁵³ I FN:s skrift ”Skyldighet att skydda” från 2009 återges en sammanfattning ICISS-kommissionens rapport från 2001 (se ovan) och FN:s generalsekreterare, Ban Ki-moons, rapport om implementeringen av RtoP i FN. Det framgår ett tydligt syfte att i framtiden säkra att liknande händelser som folkmorden i bl.a. Srebrenica i Bosnien inte händer igen.

Dessa tragiska händelser fick min framstående företrädare, Kofi Annan, och andra världsledare att ifrågasätta om Förenta Nationerna och andra internationella institutioner uteslutande ska fokusera på staters säkerhet utan att ta hänsyn till säkerheten för människorna inom staterna. Kunde suveränitetsprincipen, denna grundsten på vilken nationalstatseran och Förenta Nationerna vilar, missbrukas och användas som en sköld bakom vilken befolkningen i en stat kunde utsättas för omfattande våld, utan risk för förövaren att straffas? Hur djupt och irreparabelt har FN:s trovärdighet och legitimitet skadats som en följd av sådana händelser? Kan vi inte i det nya seklet nu finna vilja och förmåga att göra saker bättre?⁵⁴

Vidare förhåller sig generalsekreteraren självkritisk till agerandet från FN under den här tiden då han menar att det borde ha gjorts mer bl.a. för att förhindra massakern i Srebrenica.

Kerry Bystroms nutida artikel behandlar just andra länders skyldighet till ingripande och vikten av den enskilda människans påverkan i sammanhanget. Hon citerar bl.a. Nurrudin Farahs skrivelser av *Links* och *Knots*. Farah ska enligt Bystrom mena att viljan hos en individ att hjälpa en annan grundar sig på ett djupare plan än att bara ”lösa en kris”. Bystrom menar att det är sammanflätningen av människor i situationen som styr, snarare än det politiska ramverket.⁵⁵ Artikeln beskriver en djupare dimension av mänsklig ömsesidighet, medkänsla och omtänksamhet där det humanitära perspektivet kan förstås utifrån ett bredare koncept kring individers ansvar för varandra.⁵⁶ Vidare sätts interventionism som sådan in i en kontext där en djupare form av ansvar och humanitarism äger rum, i bemärkelsen kring den mänskliga känslan av behovet att få hjälpa andra i nöd.

Den mänskliga faktorn kan således spela en stor roll i hur vissa beslut fattas och hur frågor behandlas. Motsägelsefullt mot Bystrom kan det även diskuteras huruvida människan egentligen är realist och/eller egoist, där handlandet är hennes sätt att försäkra sig om sitt eget välmående. I

⁵³ International Commission on Intervention, and State Sovereignty, ICISS, (2001)

⁵⁴ Svenska FN-förbundet (2009) s.5

⁵⁵ Bystrom, Kerry (2014) ”Humanitarianism, Responsibility, Links, Knots, Interventions” *International Journal of Postcolonial Studies*, 16:3, s.409

⁵⁶ Ibid s.420

linje med detta kan fundamentet i RtoP ligga i det mänskliga intresset och samvetet. Vidare kan det ifrågasättas om det i så fall finns ett världsligt samvete som kan hantera den internationella debatten?

2.3.1 Legitimitetsfrågan

Mycket av diskussionen ovan grundar sig i en fråga om legitimitet; hur legitimeras en intervention, en insats, en suveränitetskränkning? Legitimitet kan tolkas som en relativ och social konstruktion som förändras beroende på omgivning, tid och rum.⁵⁷ Beroende på intressegrupp och samhälle kan olika saker ses som legitimt. En global organisation som FN behöver legitimeras för att kunna överleva. Debatten kring FN som ett världssamvete yttrar sig i tolkningen kring RtoP där organisationen handlar med legitimitet från dess medlemsländer och för världsmedborgarens intresse. Vidare utgör kontexten, förväntningarna och det ”sociala kontraktet” ramen för hur legitimitet kan tolkas mellan en institution och dess omgivning. Under 1990-talet hade FN ett rykte om att vara en organisation som kanske hade för svag legitimitet och för svagt mandat för att kunna agera alls. I förhållande till Bosnienkonflikten kritiserades FN för att vara både byråkratisk och autokratisk.⁵⁸

Ovan har jag berört de grundläggande frågor som präglat historien om relationerna mellan interventioner och suveränitet. Det som kan konkluderas utifrån studier av nämnda områden är att det råder en konsensus av att upprätthållandet av de mänskliga rättigheterna är av stort värde för världsmedborgaren. Problematiken ligger i frågan om vad som är rätt, hur det ska hanteras till samt på vilken legitim grund som operationer ligger. Många internationella deklARATIONER och resolutioner behandlar förbudet mot utomstående staters inblandning i interna konflikter. Dock finns vissa undantag under särskilda omständigheter som ”krigstider och allmänna nödlägen”.⁵⁹ Trots detta ses rätten att intervensera som en av de mest kontroversiella och svåraste frågorna inom internationella relationer.⁶⁰

3. Bosnienkonflikten

Avsnittet avser att redogöra för grunddragen i Bosnienkonflikten, dess bakgrund och

⁵⁷ Suchman, Mark C. (1995) ”Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches” *Academy of management review*. 20:3, 571-610 s.574

⁵⁸ O’Ballance, Edgar (1995) *Civil war in Bosnia 1992-94*. New York: Chippenham, Wiltshire/ St. Martins Press Inc. s.249

⁵⁹ Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR, Fact Sheet No.13 (1991)

⁶⁰ Svenska FN-förbundet (2009)

händelseförlopp. Relevant är även den svenska inblandningen och fredsavtalet då NATO sattes in, istället för FN.

3.1 Bakgrund

År 1980 dör den Jugoslaviske ledaren Josip Broz Tito och det uppstår en situation av stagnerande ekonomi och hård politisk nationalism inom federationen. I och med Berlinmurens fall 1989 frigjorde sig Östra Europa från Sovjet, Warszawapakten upplöstes och Baltikum proklamerade självständighet i och med Jugoslaviens och Sovjetunionens delning. Under början av 1990-talet råder stor politisk osäkerhet i de östra delarna av Europa⁶¹ och 1991 deklarerade Kroatien och Slovenien sin självständighet. Konflikter bröt då ut mellan minoritetsbefolkningarna i landet och den nationella armén, Jugoslaviska nationalgardet, JNA. Den dåvarande Europeiska Gemenskapen, EG, gjorde flertal försök till krav om eldupphör utan framgång. Situationen närmade sig till slut ett läge som ansågs hota den internationella freden. Utvecklingen som följde från FN:s håll var att undersöka ytterligare möjligheter för att få till stånd ett eldupphör, samt möjligheterna för fredstrupper i området. Den 15:e oktober, 1991 bröt även Bosnien-Hercegovina sig ur federationen, vilket ledde till ett utökat behov av en FN-operation för fred och ordning. Den 21:a februari 1992 antogs FN-resolutionen 743 och UNPROFOR, (United Nations Protection Force) sattes in. Den 6 april 1992 inleddes en väpnad konflikt av det Jugoslaviska nationalgardet i Bosnien-Hercegovina.⁶²

Vad som gör Bosnienkonflikten så omtalad är bl.a. de folkmord som ägde rum i Srebrenica 1995. Denna handling kan ses som en av de grövsta krigsförbrytelserna i Europa sedan andra världskriget. Konflikterna kantades av en rad brott mot de mänskliga rättigheterna där etnisk rensning, förföljelse, våldtäkt, tortyr m.m. ägde rum varje dag. Under den här tiden yttrade sig bl.a. Sveriges Riksdag om en oro, som även spred sig internationellt, över att läget inte verkade kunna nå en fredlig lösning, trots FN:s närvaro.⁶³

3.2 Den svenska inblandningen

BA05-insatsen var en nordisk bataljon som tjänstgjorde i Bosnien från oktober 1995 till slutet av mars 1996. Ända sedan den första insatsen i Bosnien, BA01 under 1992, har svenskarna utgjort en del av den FN-ledda operationen, UNPROFOR (UN protection force). Huruvida den svenska

⁶¹ Gidlund (1993) s.65

⁶² Beckman (2005) s.190

⁶³ Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1994) *Betänkande 1993/94:UU21, Situationen i det tidigare Jugoslavien*. Stockholm: Betänkanden och utlåtanden vid Sveriges Riksdag.

försvarsmakten agerar grundas i beslut från det svenska styret; Sveriges riksdag och regering. Enligt uttalanden och betänkanden från Sveriges riksdag under den här tiden finns ett stort svenskt intresse i de pågående händelserna och vägen mot en fredslösning. De väpnade konflikterna i f.d. Jugoslavien benämns bl.a. ett ”öppet sår” i Europa och det understryks att det finns en fara för att striderna som varit koncentrerade kring Bosnien-Hercegovina kan sprida sig till omgivande regioner.⁶⁴ ”Arbetet för att nå en politisk lösning och genomdriva denna måste fortsätta med största beslutsamhet, så att en uppgörelse och en bestående fred i de av konflikter sönderslitna delarna i det f.d. Jugoslavien snarast blir verklighet”⁶⁵. I ett annat betänkande från 1993/94 sägs det bl.a. att “Sverige som europeisk demokrati inte bara har en självklar plikt att förhindra krig och folkmord utan också ett moraliskt och politiskt ansvar för att aktivt bistå och skydda folk och nationer som hotas av undergång.”⁶⁶. Dessa utlåtanden visar på ett starkt engagemang från svensk sida som även kan tolkas som en viss skyldighet till skydd och hjälp.

3.3 Daytonavtalet

Daytonavtalet, även känt som *the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, GFAP, skrevs under den 14:e december 1995 i Paris mellan Bosnien-Hercegovina, Kroatien och Jugoslavien. Den 20:e december 1995 tillsattes den NATO-ledda styrkan IFOR, som ”efterträdare” till FN-styrkan UNROFOR, i Bosnien-Hercegovina. IFOR definierades som en multinationell, militär, implementeringsstyrka vars främsta syfte var att värna om fred, dock med en större handlingsmarginal än den tidigare styrkan.⁶⁷ Intresset från den amerikanska sidan hade funnits ända från FN:s inträde, 1992. Då talades det om en djup oro för utvecklingen på Balkan. USA menade då att det Jugoslaviska nationalgardet, JNA, var den största orsaken till de fortsatta striderna och att de inte respekterade Bosnien-Hercegovinas territoriella integritet.⁶⁸ Nu fick amerikanerna med NATO i spetsen full kontroll över området och den fortsatta fredsbevarande verksamheten där IFOR:s högsta befäl hade stora befogenheter över både mark och luftrum.⁶⁹

Daytonavtalet kan tolkas som ett resultat av den nya sortens interventionism som föddes efter

⁶⁴ Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1995) *Betänkande 1994/95:UU2,1 Situationen i f.d. Jugoslavien samt Albanien*. Stockholm: Betänkanden och utlåtanden vid Sveriges Riksdag.

⁶⁵ Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1994)

⁶⁶ Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1994)

⁶⁷ Oxford Reference, *The Oxford Essential Dictionary of the U.S. Military* (2014) *IFOR*.

⁶⁸ Foreign Policy Bulletin (2009) *Crisis in Bosnia-Herzegovina April-July, 1992*. Vol. 3(1): 27-37 s.27f.

⁶⁹ United Nations, General Assembly, Security Council (1995) *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina; Annex I-A Agreement on the military aspects of the peace settlement*

kalla kriget. Nu hade ett internationellt agerande resulterat i ett fredsavtal och ett slut på många års misär.⁷⁰ Vissa menar att avtalet representerade ett nytt sätt att se på principen kring staters suveränitet i den bemärkelsen att debatten som följde behandlade den nya möjligheten att tolka nationers förut så strikta självständighet till någonting som var en angelägenhet på internationellt plan i förhållande till befolkningens välmående. År 1996 sa Fred L. Morrison, professor i folkrätt och komparativ offentlig rätt; ”We may be entering a time in which the geographic nation state no longer has the exclusivity of governing power that it once claimed”⁷¹. Detta kan tolkas i linje med teorin om att en nation bör förberedas för angrepp utifrån om denne inte kan svara för sina medborgares säkerhet.

Överenskommelsen tolkades som ett fredsavtal där samtliga av de ingående parterna gav sitt medgivande till att det NATO-ledda förbundet organiserade sig i området. Uppdraget var en fredsbevarande verksamhet. Dock lade avtalet en större befogenhet till grövre våldsanvändning till IFOR; att använda det våld som situationen krävde samt möjlighet till tillgripandet av militära tvångsmedel som går utöver strikt självförsvar. IFOR:s mandat grundade sig på resolutionen 1031, antagen av FN:s säkerhetsråd med stöd av kapitel VII i FN-stadgan med tillägg till möjligheten till ”kraftfullt militärt uppträdande”.⁷² I *Artikel 1.2* och i GFAP står det angivet vilka skyldigheter som medföljer i avtalet;

(b) To provide for the support and authorization of the IFOR and in particular to authorize the IFOR to take such actions as required, including the use of necessary force, to ensure compliance with this Annex, and to ensure its own protection; and

(c) to establish lasting security and arms control measures as outlined in Annex 1-B to the General Framework Agreement, which aim to promote a permanent reconciliation between all Parties and to facilitate the achievement of all political arrangements agreed to in the General Framework Agreement.⁷³

Genom avtalet höjdes därmed våldstrappan från ”peace keeping” till ”peace and forcement”. Dessutom gav avtalet utrymme för tolkning gällande hur mycket våld som skulle anses som

⁷⁰ Chandler, David (2000) *Bosnia Faking Democracy after Dayton*. Upplaga 2. London: Sterling, Virginia s.34

⁷¹ Morrison, Fred L. (1996) i Chandler, David (2000) *Bosnia Faking Democracy after Dayton*. Upplaga 2. London: Sterling, Virginia s.157

⁷² Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1997) *Betänkande 1996/97:UU5, Svenskt deltagande i fredsstyrka efter IFOR i Bosnien-Hercegovina*. Stockholm: Betänkanden och utlåtanden vid Sveriges Riksdag.

⁷³ United Nations, General Assembly, Security Council (1995) *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina; Annex 1-A Agreement on the military aspects of the peace settlement. The purposes of these obligations are as follows Artikel 1.2 (b) och (c)*

nödvändigt i relation till upprätthållandet av freden.

Förändringen som gav NATO ansvaret för den framtida utvecklingen beredde även en väg för europeisk påverkan. I anslutning till Daytonavtalet sattes en europeisk aspekt in i uppföljningen till fredsuppgörelsen. Detta kan ses vara av vikt utifrån konfliktområdets geografiska position samt utvecklingen mot framtida medlemskap i internationella samarbeten. Organisationen för Säkerhet och Samarbete i Europa, OSSE, fastställdes ha en framtida nyckelroll tillsammans med IFOR i arbetet mot upprättande av demokrati och fundamentala bestämmelser kring mänskliga rättigheter.⁷⁴

3.4 Efter insatsen och dagens Bosnien

Interventionen i Bosnien kan förklaras som en militär intervention med syfte att skydda människor. Ett fredsavtal var av högsta prioritet för att få slut på kriget. NATO:s inblandning kan tolkas som avgörande i just den här konflikten. 1997 hade kriget avslutats och NATO införde en ny stabiliseringsstyrka i landet; SFOR, detta i syfte till samordning och återuppbyggnad av politiska institutioner och ekonomisk återhämtning.⁷⁵ Även Sverige bidrog med en väpnad styrka till fortsatta fredsbevarande insatser efter IFOR, ingående i ett nordiskt arrangemang. Enligt den svenska regeringen legitimerades det svenska tillskottet bl.a. genom uppfattningen att behovet av internationell, militär närvaro var stor, i syfte att förebygga att striderna skulle återuppträffa. Styrkan leddes av NATO och huvuduppgiften liknade IFOR:s; att övervaka separationszonen samt att upprätthålla rörelsefrihet och säkerhet i Bosnien-Hercegovina.⁷⁶

Bosnien-Hercegovina är idag en förbundsrepublik och ett potentiellt kandidatland till EU. Det grundläggande arbetet från OSSE:s sida under slutet av konflikten har idag mynnat i den s.k. stabiliserings- och associeringsprocessen, SAP. Några av grundpelarna i SAP är skyldigheter om demokrati och mänskliga rättigheter.⁷⁷ Detta utgör en grund i den närmandeprocess som är tänkt att föra Bosnien-Hercegovina, tillsammans med andra Balkanländer, närmare den europeiska unionen.

⁷⁴ Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1996) *Betänkande 1995/96:UU26, Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) under 1995*. Stockholm: Betänkanden och utlåtanden vid Sveriges Riksdag.

⁷⁵ Woodward, Susan (1997) "Bosnia". *Brookings review*. Vol.15(2), 29

⁷⁶ Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1997) *Betänkande 1996/97:UU5, Svenskt deltagande i fredsstyrka efter IFOR i Bosnien-Hercegovina*. Stockholm: Betänkanden och utlåtanden vid Sveriges Riksdag.

⁷⁷ EU-upplysningen (2014) *Flera länder vill gå med i EU*. Stockholm: EU-upplysningen vid Sveriges Riksdag. Chandler (2000) s.90

4. Samtalsintervjuernas form och utförande

Avsnittet behandlar den valda metoden i studien. Inledningsvis presenteras en utförlig beskrivning av tillvägagångssättet, följt av valet av intervjupersonen samt intervjuguidens och analyschemats utformande. Kapitlet avslutas med en diskussion kring undersökningsmetoden.

4.1 Tillvägagångssätt

Som nämnt tidigare har jag haft en löpande dialog med en kontaktperson som idag arbetar i det svenska försvaret, och som dessutom själv var en av plutoncheferna under BA05-insatsen. Han har bl.a. bidragit med ett värdefullt kontaktnät som gav möjligheten för intervjuer med centrala personer som var på plats i Bosnien under 1995/96. Intervjuguiden har utvecklats under uppsatsens gång. Jag har även haft möjlighet att få göra en provintervju med min kontaktperson innan de skarpa intervjuerna inleddes.

Vid upprättad kommunikation med respondenten har denne fått ett informationsbrev där jag på ett öppet och ärligt sätt informerat om vem jag är, min studiesituation, vilket ämne jag behandlar, min övergripande frågeställning och problemformulering samt mitt syfte med uppsatsen och intervjuerna – som givetvis varit frivilliga och anonyma. Jag har även delgett att resultatet behandlas konfidentiellt och att studien kan komma att publiceras på internet när examinationen är genomförd.⁷⁸ Jag har presenterat mitt upplägg för intervjun både via mail och när vi väl har talat vid intervjutillfället, detta för att understryka min önskan och syftet med vad jag ämnar uppnå med samtalet.⁷⁹ Jag har även frågat om det är möjligt för ytterligare kontakt för kompletterande frågor eller funderingar.

Intervjuerna är genomförda via telefon då vi tillsammans kommit fram till en lämplig tidpunkt. Kontinuerlig mejlkontakt samt anteckningar via dator har förts under hela kontaktförloppet. Citat som jag använt mig av i resultatdelen har noggrant gått igenom för att säkerställa en korrekt återgivning och kontext. Jag har använt mig av ett tematiskt analyschema för att kunna analysera intervjuerna och svara på mina frågeställningar. Syftet med denna analysmetoden är att underlätta tolkningsarbetet genom övergripande kategorisering, i relation till de teorier och

⁷⁸ Kvale, Steinar & Brinkman, Sven (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun* Upplaga 3:1 Lund: Studentlitteratur s.99; Se studiens bilaga 1 *Intervjuguide, Informationsbrev*

⁷⁹ Kvale, Steinar & Brinkman, Sven (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun* Upplaga 3:1 Lund: Studentlitteratur s.107ff.

begrepp som fokuserats på i uppsatsen.⁸⁰ Eftersom jag använt mig av en semistrukturerad intervjuguide tog samtalen lite olika spår och utvecklingar, men med hjälp av schemat har jag kunnat få bra och konkreta uppfattningar. Mer om metoden kring semistrukturerad intervju följer under *6.3 Intervjuguide*.

Vid analysen av det insamlade materialet utgick jag utifrån frågeställningarna som föreligger i studien samt mitt teoretiska ramverk och tre övergripande teman; humanitära interventioner, suveränitet och RtoP. Analysschemat som sådant presenteras mer utförligt under *Appendix 2 Analysschema*.

4.2 Intervjupersoner

Intervjupersonerna är strategiskt utvalda. De ingick alla i den svenska försvarsmaktens insatsförband, BA05, som befann sig på plats i Bosnien 1995/96. Personerna representerar ett spann mellan högre och lägre befäl, och soldater i olika åldrar och kön, liksom antalet tidigare genomförda utlandstjänster varierar. Detta för att få komma åt bredden i uppfattningarna då min förståelse säger att det kan finnas en skillnad mellan deras upplevelse och vetskap om uppdraget, beroende på deras ställning i förbandet, informationsflöde, egenintresse, engagemang etc.

Totalt har jag intervjuat fem personer, vilket går i linje med att kvalitativa studier ofta omfattar ett mindre antal personer och att det därigenom blir möjligt att få en fördjupad bild av personernas uppfattningar eller upplevelser.⁸¹ Jag har utfört en respondentundersökning, vilket innebär att jag lägger vikt vid varje intervjupersons skildring av sina egna upplevelser, uppfattningar och föreställningar kring en händelse eller situation. Jag har sökt en vetenskaplig distans då jag valt att intervju personer som jag inte känner sedan tidigare.⁸²

4.3 Intervjuguide

Se *Appendix 1 Intervjuguide*

Sett till mina frågeställningar är det väsentligt för intervjuupplägget att deltagarna bereds utrymme för reflektioner kring ämnet samt möjlighet att utforma svar och tankar på egen hand.

⁸⁰ Bryman, Alan (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder* Malmö: Liber AB; Kvale, Steinar & Brinkman, Sven (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun* Upplaga 3:1 Lund: Studentlitteratur s.229f. & s.281

⁸¹ Hedin (1996); Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson & Lena Wägnerud (2007) *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad* Upplaga 3(4) Stockholm: Norstedts Juridik s. 292

⁸² Esaiasson et. al. (2007) s.291f.

Därför har jag använt mig av en semistrukturerad intervjuguide, då denna form gör det möjligt för både deltagarna och mig själv att utveckla intressanta sidospår och följdfrågor.⁸³ Guiden innehåller fem delar. Inledningsvis fokuserar jag på fakta kring personen, därefter följer tre avsnitt som behandlar tiden före, under - och efter insatsen, och sedan en avslutande del. Avsnittet som behandlar upplevelserna under insatsen är i sin tur uppdelad i FN:s och NATO:s ledning. Upplägget i guiden gav deltagaren en möjlighet att först svara på frågor som var mer faktabaserade och därmed kanske lättare att komma ihåg, som en slags uppvärmning och inledning till att minnas tillbaka till den aktuella tiden.

Guiden och frågorna är utformade utifrån studiens teoretiska ram. Under samtalsintervjuernas utförande har jag dock tagit hänsyn till intervjupersonernas egen bakgrund och kunskapsnivå gällande givna teorier. Frågorna fick därmed utformas på ett sätt så att de teman jag ville undersöka kunde diskuteras utifrån kända begrepp för intervjupersonen. Detta eftersom jag ville undvika att riskera att personerna skulle känna sig obekväma om de inte visste vad vissa begrepp som suveränitetsprincip innebar.

4.4 Analysschema

Se Appendix 2 Analysschema

Jag har delat upp analysen enligt givna temana. Här har jag behandlat intervjuerna utifrån mina frågeställningar samt i relation till det teoretiska ramverket i studien. Under respektive tema har jag skrivit en del övergripande frågor som behandlar temat i sig men fokuserat utifrån intervjupersonens perspektiv. Detta för att respektera den enskildes kunskapsnivå och förståelse inom området.

4.5 Undersökningsmetoden

Studien äger rum nästan 20 år efter insatsen i Bosnien. Det är en lång tid och det kan därför uppfattas som en nackdel. Men utifrån metodvalet i den semistrukturerade samtalsintervjun har respondenterna beretts möjlighet att reflektera över deras egen förmåga att komma ihåg vad som hände samt upplevelserna från den tiden. Frågeställningarna i studien lyfter även fram en reflekterande del i syfte att se tillbaka på tiden och jämföra med känslorna som väcks kring insatsen idag. Jag anser att respondenterna i den här studien har ingett en känsla av att vara tillfreds med att tala om deras upplevelser från då, trots tidsaspekten. Jag kan även tycka att vissa

⁸³ Bryman (2002)

av dem snarare hade mognat i deras sätt att tänka, just tack vare att de fått smälta och reflektera över insatsen som sådan.

4.5.1 Etiska överväganden

Studier som baseras på intervjumaterial är genomsyrade av moraliska och etiska frågor.⁸⁴ Min egen integritet som forskare har en avgörande roll kring hur de etiska aspekterna behandlas under studiens gång.⁸⁵ Sett till aspekten av att jag har fem respondenter är det viktigt för mig att tänka på hur jag presenterar och refererar till dem i min studie. Inom ramen för samtalen har personer och platser kommit på tal, som jag varit noggrann med att behandla på ett korrekt sätt så att ingen tar skada eller blir påverkad av studien i sig. Jag har undvikit att använda deras namn, istället döpt dem till deras befattning och ett nummer. Jag har även valt att samla respondenterna under benämningen soldater, trots deras olika befattningar, när jag talar om generella upplevelser. Detta för att undvika personliga utpekanden.

Jag har även varit öppen med att respondenten själv får avgöra om det är något av det som sagt som inte får användas i uppsatsen. Intervjuerna har skett under ett informerat samtycke, vilket innebär att det gått tillväga på en helt frivillig basis och det har även varit möjligt att välja att avbryta en påbörjad intervju.⁸⁶

4.5.2 Reliabilitet och validitet

Inom kvalitativ forskning diskuteras resultaten utifrån tillförlitlighet, trovärdighet, pålitlighet och konfirmerbarhet.⁸⁷ Inom intervjuforskning innefattas även moraliska aspekter inom ramen för validitet och reliabilitet. Reliabilitet uppfattas utifrån forskningsresultatets konsistens och tillförlitlighet. Det talas bl.a. om att reliabilitet kan förstås utifrån hur ledande frågor ställs under intervjun, hur svaren kategoriseras samt hur utskriften av samtalen utformas.⁸⁸ Den valida vetenskapliga kunskapen inom kvalitativ intervjuforskning förstås utifrån det bredare perspektivet där metoden undersöker det den är avsedd att undersöka. Validiteten kopplas till giltighet, sanning, riktighet och styrkan i ett yttrande i samtalen. Vidare sett till hur observationerna korrelerar med de fenomen och variabler som är intressanta för studien.⁸⁹

⁸⁴ Kvale & Brinkman (2014) s.97f.

⁸⁵ Ibid s.111

⁸⁶ Ibid s.107

⁸⁷ Ibid s.295

⁸⁸ Ibid s.297

⁸⁹ Ibid s.296

Verifieringen är inbyggd i hela forskningsprocessen med kontroll av forskningsresultatets trovärdighet, rimlighet och tillförlitlighet.⁹⁰ Sett till intervjustudier är det teoretiska ramverket även styrning till intervjuguiden. Utifrån detta har jag sökt att utforma intervjuguiden med grund i teorin, problemställningen och frågeställningarna i studien. Jag har bäddat in teoretiska begrepp i lätthanterliga och begripliga frågor, ställda utifrån intervjupersonernas kunskapsnivå inom områdena. Detta för att sedan kunna kategorisera min analys utifrån ramverket i studien och den övergripande problemställningen.

Med tanke på att studien är utformad enligt en semistrukturerad intervjumodell med olika individer har samtalen utvecklats olika. Därför kan min intervjuguide och anteckningarna te sig olika då jag ibland fått mer konkreta svar och ibland invävda i sammanhang. Jag har sökt föra en öppen dialog med utrymme för eftertänksamhet och reflektion samt att faktiskt komma ihåg vad deras bild av uppdraget var. I och med detta torde resultatet i en liknande studie skilja sig något, givet att intervjupersonerna i fråga inte är de samma.

Utifrån metoden samtalsintervju är jag medveten om att den djupgående analysen och slutsatsen av ett fåtal personers upplevelser inte kan generaliseras till hela BA05-bataljonen.⁹¹

5. Resultat och analys

Avsnittet avser att presentera resultatet och analysen av intervjuerna på ett överskådligt och begripligt sätt. Underrubrikerna som följer härleds utifrån frågeställningarna i undersökningen.

Inom kvalitativa intervjustudier är det vanligaste sättet att redovisa sina resultat genom utvalda citat från samtalen för att återge den personliga interaktionen.⁹² Sett till återgivande av citat från mina intervjuer har jag övervägt när det varit läge att korta ner citaten, utan att ta det ur sin kontext. Jag har sammanfattat och vävt in citaten i den löpande texten i så stor uträkning som möjligt för att ge en följsam presentation.

- *Hur upplevdes insatsen BA05 med utgångspunkt från ett humanitärt perspektiv?*
- *Uppfattades insatsen som en humanitär intervention?*

Den humanitära insatsen förstods av soldaterna som den konkreta hjälpinsatsen de gjorde på

⁹⁰ Ibid s.299

⁹¹ Ibid s.295

⁹² Ibid s.330

plats. De berättade att i och med varje överlämningsperiod orienterades den kommande bataljonen om civilbefolkningens situation som det såg ut i tiden för överlämning. Vilka byar som fått hjälp senast, vilken skola som var behov av att lägga om taket, hur det generella behovet såg ut just då. Detta uppfattades som en mycket uppskattad och högt värderad arbetsuppgift i linje med att jobbet gav konkreta och behövda resultat på plats. ”Man ville ju hjälpa och göra nytta, istället för att sitta på bevakningspost och räkna skott hela dagarna”⁹³. En annan sa; ”Man är inte mer än människa, klart man blir glad av att se lyckan i ett barns ögon när den får en fotboll, som liksom kan ta bort sorgen lite när allt annat är totalförstört”⁹⁴.

Gällande den humanitära hjälpbiten uppfattades den som väldigt positiv för hela bataljonen som hjälparbetet i byar och flyktingläger. Det var då vi fick göra något aktivt för befolkningen.⁹⁵

Denna dialog fördes samtidigt som det behövdes en utvecklad relation mellan civilbefolkningen och soldaterna på plats för att trygga och lösa uppgiften i stort. ”En kontakt med lokalbefolkningen ger en större inblick och förståelse i ett land, vi måste ju även veta vilka man kan lite på”⁹⁶. Sett till engagemang och tid utvecklades det även relationer där tillit och vänskap gav starka band mellan soldater och lokalbefolkning.

Det var dock svårt att samarbeta med andra hjälporganisationer som var på plats eftersom det varken fanns utstakade riktlinjer eller en förståelse kring kriget och riskerna som medföljde, även för hjälppersonal.⁹⁷ Det skiljde sig även något mellan berättelserna huruvida den konkreta arbetsbeskrivningen gav riktlinjer på hur det skulle genomföras. Detta var dock inte något som upplevdes som problematiskt. Det kunde också upplevas som problematiskt arbeta utifrån ett ”trögt och administrativt tungt” system.

Vi fick massor med paket med bra saker från Sverige, super när det var vinter och kallt! Men jag blev nästan lite besviken på att det tog så lång tid att få ut grejerna, så mycket som skulle gås igenom administrativt innan.⁹⁸

Interaktionen med lokalbefolkningen på plats uppfattades som viktig där soldaternas hjälp,

⁹³ Plutonchef 1

⁹⁴ Ställföreträdande Plutonchef 2

⁹⁵ Kompanichef 5

⁹⁶ Plutonchef 1

⁹⁷ Plutonchef 1

⁹⁸ Biträdande Kvartermästare 4

engagemang, verktyg och mänskliga omtanke var väl behövlig. Mycket tack vare det nära samarbetet soldaterna emellan och den mänskliga faktorn till att faktiskt bara finnas till och ge en hjälpande betydde mycket.

Vi hjälpte människorna på plats, de utsatta och de svaga. Det var även massa som hade flytt från Srebrenica, det var hemskt att höra deras historier. Allt var fullständigt förstört. Det som verkligen gav värde till oss var när man fick hjälpa civilbefolkningen.⁹⁹

- ***Hur upplevdes syftet och mandatet bakom insatsen stämma överens med de faktiska arbetsuppgifterna?***

Utifrån olika arbetsbeskrivningar kunde skilda tolkningar göras just utifrån syftet med insatsen i relation till de faktiska arbetsuppgifterna. Den övergripande upplevelsen är dock att arbetsuppgifterna stämde bra överens med syftet i stort. Sett till den humanitära hjälpinsatsen och huruvida det var styrt från FN och NATO hur arbetet skulle gå till fanns det delade meningar om. Vissa menade att det var del av den stora uppgiften som helhet; ”Att hjälpa och skydda befolkningen, det var en del av uppgiften”¹⁰⁰. Andra menade att skedde mer på eget bevåg;

Alla bataljoner hade gjort något, och nu var det vår tur. Vi samverkade med en lokal ledare i byn å fick lite uppgifter som kunde vara bra att få gjort [...] men det var mest på eget initiativ.¹⁰¹

Det finns även skilda meningar kring om den humanitära hjälpinsatsen skedde under samma premisser under FN som NATO. Det fanns en känsla av att arbetet ute i byarna trappades ned när NATO klev in.¹⁰² En annan aspekt pekade att det inte hanns med lika mycket civilt hjälparbete under NATO då rörelseområdet hade breddats och möjligheterna till att även röra sig över mot den serbiska sidan var ett faktum.¹⁰³

Samma styrning gällde under FN som NATO, det var väl bara det att i och med det utökade rörelseområdet fick vi också mer att göra. Allt från samla vapen, utökad kontroll, fixa och dona, det tog tid. Vi var naturligtvis ute i byarna och hjälpte till då med men inte lika

⁹⁹ Ställföreträdande Plutonchef 2

¹⁰⁰ Biträdande Kvartermästare 4

¹⁰¹ Plutonchef 1

¹⁰² Plutonchef 1

¹⁰³ Kompanichef 5

mycket.¹⁰⁴

En menar på att uppgiften var densamma, men att genomförandet var olika p.g.a. arbetsmoral och kunskap.

Om man jämför med amerikanerna så tycker jag att en svensk soldat kunde svara upp mot tio amerikanska när det kom till den här sortens arbete som att lägga vägar och sånt som våra ingenjörer va riktigt duktiga på.¹⁰⁵

En annan aspekt riktar sig mot uppgifterna kring bevaknings- och observationstjänsterna. FN var mycket kritiserat kring deras svaga mandat i den grymma konflikten. Denna problematik märkte även soldaterna på plats.

Vi gjorde observationsplatser och patruller, allt under FN-flagg, vi hade verkligen fullt upp. Men många gånger blev man besviken när vi inte blev genomsläppta för att genomföra vår uppgift. Jag kommer ihåg en gång när vi kom fram till en checkpoint och den bosniska armén vägrade låta oss fortsätta 'det är för farligt' kunde dom säga. Jaha, det var ju bara å vända på hela marschen och åka hem till campen igen då.¹⁰⁶

Detta upplevdes som frustrerande och bakbundet då ”den stora kolossen på lerfötter, FN”¹⁰⁷, inte hade möjlighet att låta soldaterna, som de själva uttryckte, ”utföra uppgiften att bevaka den lilla fred som fanns kvar”¹⁰⁸.

- ***Upplevdes det någon skillnad mellan den FN- och NATO-ledda insatsen, och i så fall vilken?***

I och med krigets utveckling, brotten mot de mänskliga rättigheterna och FN:s svaga mandat fick tillslut NATO kliva in. Detta ledde i sin tur till en välbehövlig förnyad respekt och utökat handlingsutrymme till trupperna på plats. Fredsavtalet var därmed ett faktum och en av världens mest omtalade konflikter gick mot sitt slut. NATO:s skillnad i kapacitet och materiel erbjöd IFOR-styrkan ett annat säkerhetsnät och andra möjligheter än vad FN tidigare hade gjort.

¹⁰⁴ Kompanichef 5

¹⁰⁵ Biträdande Kvartermästare 4

¹⁰⁶ Plutonchef 1

¹⁰⁷ Plutonchef 1

¹⁰⁸ Ställföreträdande Plutonchef 2

När Daytonavtalet skrevs under och bytet mellan FN och NATO var ett faktum gick det fort. Färgen på baskern byttes, det syddes på nya märken på uniformerna, fordonen målades om och styrkan som ena dagen hade svarat under FN var nu ledda av NATO. I och med NATO:s inträde ändrades insatsreglerna. Kompani- och plutoncheferna fick andra riktlinjer gällande deras s.k. ”rules of engagement”. I och med detta kunde det tolkas till att man klev upp ett högre snäpp på våldstrappan till en grad där soldaterna nu var berättigade till en viss ”use of force” för att lösa uppgiften.¹⁰⁹

Grabbarna var motiverade, de kände att ’nu jäklar’! Slippa tröga FN-systemet. Hela bataljonen tände till! Jag upplevde att det var en ordentlig kick för oss allihop. Äntligen skulle vi få göra rätt för oss.¹¹⁰

Det kändes oerhört bra! Sett till vår uppgift var allting nu mycket bättre. Just det här med att vi nu hade möjlighet till att gå igenom där vi ville, fick vi ett nej så sa vi bara att den risken kan vi stå för själva, och gick igenom. På så vis fattade alla runt omkring också att det hade skett en förändring.¹¹¹

Även säkerhetsaspekten förändrades i och med NATO:s inträde. Trots att våldstrappan höjdes och soldaterna kanske tog mer risker hade de alltid ”ett stöd och muskler i ryggen”¹¹².

Förut när vi åkte ut på uppdrag var de bara vi. Med NATO hade vi nästan alltid understöd av minst en helikopter som kunde ge indirekt eld.¹¹³

Beroende på befattning och uppgift märktes bytet olika mycket. De som arbetade på fältet tyckte det blev en stor förändring till det bättre, som ovan. Andra som var mer arbetslagda på kampområdet menade att det mest var en höjning i det administrativa arbetet.

Jag tyckte inte det märktes så stor skillnad på den nivån jag var. Men hos våra högre befäl blev det helt andra verkansnivåer, det blev höjt läge. Men som sagt, inget jag märkte av i min befattning. Jag upplevde mest att det var omständligt, mer pappersarbete, det blev rörigt.¹¹⁴

Det var inte alla i styrkan som upplevde bytet som positivt. De var även de som lämnade

¹⁰⁹ United Nations, General Assembly, Security Council (1995) *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*. Artikel II

¹¹⁰ Kompanichef 5

¹¹¹ Ställföreträdande Plutonchef 2

¹¹² Ställföreträdande Plutonchef 2

¹¹³ Ställföreträdande Plutonchef 2

¹¹⁴ Biträdande Kvartermästare 4

Bosnien. Antingen p.g.a. att arbetet i utlandet inte passade och bytet gav ett tillfälle att åka hem. Andra pratade om värdegrund, uppgift, lön och insatsen i stort.

Sen var det några som verkligen respekterade värdegrunden som FN hade, att vi inte skulle vara några kombattanter. Vår uppgift var att bevara freden. NATO var liksom inte samma grej.¹¹⁵

Jag kommer ihåg en driven kompanisjukvårdare. Han var väldigt tydlig med vad och när vi hade skrivit på. – För att åka ner på en FN-mission! Vi skulle minsann ha mer betalt om det blev NATO, det kunde bli mycket farligare! Det var inte en självklarhet för alla att bara skriva på och dansa efter pipan. Samtidigt var det många andra som blev förvånade när folk åkte hem. Men vi struntade väl i det, läget blev bara mer spännande för oss. [...] Nu har vi möjlighet att flytta på folk och göra saker.¹¹⁶

För mig personligen så står FN för något annat än NATO, men det är ändå samma människor som jobbar. Som FN-soldat var du där för att hjälpa och observera, som IFOR-soldat hade vi ett annat mandat, inte längre en fredsbevarande styrka som innan.¹¹⁷

Den största skillnaden kan tolkas utifrån det höjda läget och möjligheten till ett bredare handlingsutrymme på fältet. Den fredsbevarande styrkan, under FN, hade enbart möjlighet att *öppna eld i självförsvar*. Under NATO fick öppnande av eld ske om *uppgiften krävde det*. FN:s huvuduppgift i Bosnien var tänkt att fungera som en fredsbevarande insats. Problematiskt i detta var dock att soldaterna på plats upplevde att det knappast fanns någon fred att bevara. Detta satte även soldaterna själv i större perspektiv gentemot andra insatser som ägt rum.

Angående ett mer robust mandat [...] det handlar just om det här med att vi inte längre kan fortsätta skicka förband utan en tung möjlighet att påverka på plats. Det har visat sig i efterhand hur mycket bättre det är med möjligheter till 'peace and forcement' istället för bara 'peace'.¹¹⁸

De första tre månaderna var vi under FN-flagg. Från oktober till mitten av december då avtalet skrevs. Syftet och vår uppgift var att övervaka och rapportera. Övervaka och rapportera i det oändliga. "Peacekeeping" var syftet, men det lyckades inte. [...] Det var inte

¹¹⁵ Biträdande Kvartermästare 4

¹¹⁶ Plutonchef 1

¹¹⁷ Personalassistent 3

¹¹⁸ Plutonchef 1

förrän under NATO som det hela släppte, då det blev en mer fredsframtvängande mission.¹¹⁹

Känslan av att inte längre ”bara se på när andra har ihjäl varandra”¹²⁰ och istället kunna verka var mycket betydelsefull för insatsen på plats. NATO uppfattades som en stor, mäktig och avgörande pusselbit i arbetet för att sätta stopp för år av massaker, förtryck och krig. Enligt personerna som var på plats upplevdes bytet från FN till NATO som väsentlig för deras fortsatta arbete mot den efterlängtdade freden.

- ***Hur uppfattades problematiken kring statssuveränitetsprincipen hos de personer som var på plats?***

Den statliga suveräniteten är bland de mest omtalade principerna i förhållande till interventioner i stort. Respekten kring den territoriella självständigheten och rätt till maktutövandet av staten till den egna befolkningen är som nämnt en doktrin som är väl etablerad och högt värderad. Sett till soldaternas utlåtanen kan det tolkas att interventionen i Bosnien påbörjades för sent. Omvärldens intresse hade länge fokuserats kring Balkan och kriget som pågick, men bl.a. p.g.a. regelverk hindrades agerande utifrån vilket gjorde att konflikten var för långt gången, redan i första stadiet då FN kom på plats 1992. ”FN var ganska sena – folk hade nästan skjutit ihjäl varandra redan”.¹²¹ 1995 upplevdes fortfarande soldaternas agerande som begränsat i och med det svaga mandatet.

En viktig aspekt gällande den här frågan är att se till varför säkerhets- och försvarsmakter finns och vad är de kapabla till att göra. Bland de intervjuade fanns åsikter om att möjligheten för en nation att få hjälp utifrån är bra, både sett till syftet med hjälpen i sig men också till upprätthållande av egen kompetens. Det kunde tolkas att få göra en insats på internationellt plan ger möjlighet att få en viss bekräftelse på det man gör och har tränat på.

Enligt mig är mina utlandsmissioner pikarna på min karriär. Man får en bekräftelse på det man gör, att man är duglig som officer. I jämförelse med att bara jobba hemma, nationellt.¹²²

Det här med att vara och verka i ett annat land tycker jag absolut är bra. Det man måste vara riktigt noga och väldigt försiktig med är mandatet. – Hur ser det ut? – Vilket slags mandat rättfärdigar insatsen? – Till vilket syfte? Så att man inte går in ’bara för att’. Det är viktigt att

¹¹⁹ Kompanichef 5

¹²⁰ Plutonchef 1

¹²¹ Plutonchef 1

¹²² Plutonchef 1

det blir verkstad på plats!¹²³

Problematiken kring ett svagt mandat har berörts ovan utifrån aspekten kring rörelsefrihet etc. Den viktigaste berör dock huruvida civilbefolkningen fick skydd. Vissa kunde skyddas, andra inte. Där stod handlings- och rörelsemöjligheterna i vägen.

Vi lyckades ju inte skydda befolkningen, kanske delar av den. Det skulle jag säga är ett misslyckande från start. Man går in med ett toppustrat förband med välutbildade, fokuserade och motiverade soldater. Men egentligen kan man fråga sig vad vi gjorde där [...] Vi fick liksom inte riktigt ihop det. Hur kunde detta göra någon skillnad egentligen. Vi var ju ett modernt pansarskyddat förband, vi kunde ha gjort underverk [...] Man var otroligt låst till mandaten under FN. Stillatigande sitta och titta på när folk slog ihjäl varandra. Vi hade många långa diskussioner om detta på plats. Vi var begränsade i allt.¹²⁴

Sett till förberedelserna innan inträdet upplevdes utbildningen givit en god grund till en övergripande förståelse kring konflikten i stort, kulturen i landet samt vilket uppträdande som förväntades av soldaterna.

Vi fick mycket ingående information i allt som kunde tänkas vara nödvändigt att veta. Allt från vilka ormar som fanns i området till kultur, folkrätt, rättigheter och skyldigheter. Även grundläggande information kring en stats suveränitet och hur vi skulle bete oss på plats. Jag upplevde i alla fall att allt som lärdes ut respekterades av de soldater som sen var på plats.¹²⁵

'Firm fari and friendly', det var våra ledord där nere. Det påtalades ordentligt att vi var 'gäster' i ett annat land, att vi skulle komma dit som gäster. Vår uppgift var att få slut på eländet och göra det vi kunde. Det var viktigt att vara tydlig med.¹²⁶

Trots känslan av att inte kunna göra tillräckligt för de människor som behövde hjälp fanns det ändå upplevelser till hur lokalbefolkningen uppfattade de svenska soldaternas närvaro.

Vår representation upplevdes som positiv! De såg ju oss som en slags livförsäkring.¹²⁷

Jag upplevde hela tiden som svensk soldat att man var välkommen och tacksam för vår närvaro. Ingen negativ attityd alls mot svenska soldater [...] vi kunde vara stolta över det vi

¹²³ Kompanichef 5

¹²⁴ Kompanichef 5

¹²⁵ Plutonchef 1; Ställföreträdande Kvartermästare 4

¹²⁶ Kompanichef 5

¹²⁷ Kompanichef 5

gjorde, vi gjorde ju skillnad, det märktes att vår närvaro var uppskattad. Vi fanns ju där för människorna som behövde oss.¹²⁸

- *Hur upplevs det att ha varit en del av just insatsen under 1995/96?*

Den humanitära interventionen i Bosnien grundade som nämnt tidigare en ny syn kring den internationella interventionismen. Under samtalen berättade soldaterna om en känsla av stolthet över att ha varit en del av just insatsen 1995/96.

Det klart att det är ju en erfarenhet jag absolut inte vill vara utan. Det är framförallt lärorikt att ha varit där. Det känns kul och jag är stolt över det.¹²⁹

Med åren så växer det. Fasen vad coolt att man fick vara med på den bataljonen. Vi som har gjort det tillsammans har otroligt starka band som man inte kan få på något annat vis. Vi kan absolut vara stolta över vår insats!¹³⁰

Det var inte många som hade väntat sig den utvecklingen som skedde på plats. Att NATO skulle ta över efter FN var nästan otänkbart bara månader innan bytet ägde rum. Det var även svårt att föreställa sig att situationen skulle utveckla sig så som den gjorde. Att det långvariga kriget skulle få ett slut under just BA05 var en mäktig upplevelse för de som var på plats. Känslan av att ha varit i ett så krigsdrabbat område och fått göra den skillnaden som de gjorde uppfattas som obeskrivlig och mycket värdefull. Framför allt när det kom till det faktum att de hade gjort en välbehövlig insats för människorna som hade det svårt.¹³¹

Det känns spännande att ha varit med om. De är ändå nånting som kommer finnas med i historien, och framför allt för svensk del [...] Visst tänker man tillbaka på vissa tillfällen under den perioden. Dofter, människor, det mest är positiva känslor, det vi åstadkom där. Det man lärde sig var att det krävs lång tid och mycket tålamod för att åstadkomma den fred som det blev till slut. Det är häftigt att vara med om. Även ett litet steg är ett steg framåt.¹³²

Det läggs även en värdering i hur det var få möjligheten att både vara en del av FN och NATO under samma insats.

¹²⁸ Biträdande Kvartermästare 4

¹²⁹ Biträdande Kvartermästare 4

¹³⁰ Plutonchef 1

¹³¹ Personalassistent 3

¹³² Biträdande Kvartermästare 4

Jag tror det är det här med att man är där det händer, man får representera någonting större, man har burit FN-baskern med en ära [...] Att få vara med o göra skillnad och bidra till en utveckling. Jag hade nog varit besviken om jag inte hade hängt med på insatsen.¹³³

Jag upplever en riktig stolthet att ha varit en del av just den insatsen. Jag har ju varit iväg förr men det här halvåret kommer jag ihåg glasklart. [...] Jag tror också det har med NATO att göra. Vi fick möjlighet att spänna musklerna, visa vad vi gick för, visa vart skåpet skulle stå. Jag tror just den biten var stor för väldigt många.¹³⁴

Några av händelserna i Bosnien, bl.a. folkmordet i Srebrenica, är bland de grövsta brotten mot mänskligheten under vår tid. Detta bidrog bl.a. till en utveckling inom interventionism där omvärldens skyldigheter gentemot människor i nöd diskuterades. Det rädde en global konsensus att detta inte skulle få ske igen.

6. Sammanfattning och Slutsats

Avsnittet sammanfattar ovanstående resultat och analys för att sedan gå in på en mer konkluderande slutsats. Avslutningsvis presenteras även förslag och motivation till vidare forskning inom området.

Den historiska utvecklingen kring den humanitära interventionismen och begreppets definition grundas i en form av medling. En möjlighet att sluta fred och/eller komma överens, två parter emellan, med hjälp av en mellanhand. Interventionen som sådan kan tolkas som en rätt men också som ett brott. Inom internationella relationer är frågan kring om och när det är rätt att intervensera bland den svåraste att hitta ett entydigt svar på. Diskussioner inom tidigare forskning samt inom den politiska åskådningen för argument kring normativa prioriteringar och vikten av statlig suveränitet, mänskliga rättigheter och legitimeringsgrunder i ageranden från tredje part. Lagar och rättsprinciper granskas och ifrågasätts. Det efterfrågas ett utstakat mönster till vad som är lagligt och olagligt, och hur det i så fall borde straffas.

6.1 Paradigmskiftet; från staters suveränitet till RtoP

Resultatet i den här studien visar på hur soldater upplever problematiken ovan, sett till deras eget engagemang under insatsen BA05 i Bosnien 1995/96. Analysen pekar på många likheter

¹³³ Ställföreträdande Plutonchef 2

¹³⁴ Kompanichef 5

gällande argumentationen till diskursen ovan, dock med ett större fokus på människan och möjligheten att hjälpa samhället som blir lidande av en konflikt. Respondenterna i den här undersökningen inger en känsla av att RtoP och att hjälpa sin medmänniska är viktigare än en stats självständighet. Deras upplevelser på plats talar för deras känsla och uppfattning där och då, samt hur den har utvecklats till idag. Uppfattningen är att deras erfarenheter från kriget i arbete för fred har givit utrymme till reflektioner som går djupare mot det mänskliga värdet och vikten av att en tredje parts inblandning sätts in på rätt sätt, med goda grunder och i god tid. Det kollektiva tankemönster om FN som den store, starke världspolisen vars syfte var att förebygga väpnade konflikter ifrågasattes under slutet av 1900-talet. Konfliktutvecklingen i Bosnien hade kommit till en ny dimension där några av de mest värdefulla, internationella principer sattes på spel inom internationella relationer. FN-styrkorna skulle från 1992 inbringa en fredsbevarande säkerhet och hjälpa och skydda befolkningen. Från respondenternas sida ifrågasätts det dock om det över huvud taget fanns någon fred att bevara.

Upplevelserna i skillnaden mellan den FN- och NATO-styrda insatsen pekar på den efterfrågade tydligheten kring hur mandatet bakom en insats ser ut. Forskning och teorier menar att det är viktigt att utstaka grunder, regler och principer som kan följas samt hur en insats ska utföras. Respondenterna å sin sida understryker vikten av att handlingsmöjligheterna måste anpassas till att faktiskt kunna göra en insats, väl på plats. Utifrån detta kan diskussionen ledas vidare in i frågan kring humanitet och mänsklighet. Å ena sidan kan man fråga sig – Hur, när och om det är tillåtet att agera? Å andra sidan – Är det humant att låta bli? Upplevelserna som soldaterna har bidragit med talar för en känsla av maktlöshet då ett mandat begränsar en handling till att ”bara stå och se på när andra skjuter ihjäl varandra”. Frågan vi kan ställa oss då är om det är rätt inom ramen för mänskliga rättigheter? – Är det rätt att utsätta en annan människa för ansvarskänslan till andra människors lidande? Meningsskiljaktigheter kring beslut om interventioner ledde till en handlingsförklaring inom FN:s säkerhetsråd under 1990-talet. Tid som offerar människors liv då de behöver hjälp som mest. Detta mynnar även i frågan kring vilket organ som egentligen har bestämmanderätten och legitimiteten att ge ut mandat till så viktiga insatser. Vidare kan det diskuteras kring legitimiteten att besluta om en insats – Är det humant att besluta om att inte agera eller dra ut på processen? Den frustration och bakbundenhet som soldaterna upplevde under FN:s styre byttes mot en känsla av att äntligen få visa vad man gick för och kunna agera i situationer där det behövdes hjälp. Intervjuerna gav skarpa svar kring diskussionen hur interventioner ska styras och problematiken kring suveränitetsprincipen. Det kan tolkas som att

för styva regelverk kring tredje parts agerande uppfattas som hindrande och störande och kanske borde förbises när det handlar om människors liv och konflikter av den här typen.

I den här studien kan en tydlig skillnad mellan en fredsbevarande och en fredsframtvängande insats tolkas. FN:s försök till fredsbevarande insats och NATO:s offensiva fredsframtvängande operation grundas utifrån respondenternas uppfattning om möjlighet och mandatet till att agera. Detta i linje med känslan av ett stöd i arbetet mot freden, med betoning på den humana faktorn i sammanhanget där fokus ligger på skyldigheten att hjälpa och skydda. Respondenterna pekar på viljan att ha förmågan och möjligheten till att hjälpa och göra sin plikt som medmänniska.

Krigets lagar är svåra att förstå. Den problematiska grunden ligger i alla och envars inblandning i en konflikt. Det kommer alltid finnas de som på ett oskyldigt sätt råkar illa ut för andras dispyter, samtidigt som att det kommer finnas de som tror på att våld och vapenhantering är lösningen. Den ena konflikten är inte den andra lik. I en utveckling mot ett enklare system där ramen tillåter ett bredare omvärldsligt engagemang och agerande finns det även baksidor. Inom den mer aggressiva formen av interventionism tillåts även en annan tolkning av självförsvar och hämndaktion. Möjligheterna för dessa tolkningsutrymmen visade sig i bara år efter Bosnienkonfliktens slut i och med bl.a. bombningen av Kosovo 1999 och invasionen i Irak 2001.

Det är intressant att se att respondenternas resonemang i studien på många sätt liknar den problemställning och de frågor som både berörs av forskning samt av personer på höga positioner, som exempelvis FN:s generalsekreterare. Det är samma problematik som behandlas, samma frustration och en liknande känsla av att sträva efter ett entydigt svar till hur lösningen på krig och omvärldens agerande ska se ut. De internationella humanitära interventionerna har genomgått en förändring sedan kalla krigets dagar. RtoP-doktrinen och den humana faktorn kan idag uppfattas som ett överspännande, internationellt världssamvete. Detta med grund från 2001 och ICISS-kommissionens rapport. RtoP, som begrepp, var inte myntat under tiden som respondenterna i den här undersökningen befann sig i Bosnien. Trots detta uttryckte de sin frustration till medmänsklig skyldighet väl i linje med hur doktrinen som sådan uppfattades i början på 2000-talet och även hur den tolkas idag. Resultaten i den här studien visar på att en humanitär intervention alltid kommer problematiseras just utifrån den humana faktorn i sammanhanget. Det är svårt att arbeta internationellt och utifrån ett syfte där uppdragsbeskrivningen inte alltid stämmer överens med hur situationen utvecklar sig. Det vi kan lära av detta är att de bestämmelser, mandat och ramverk som härleder ett tredjepartsagerande

måste vara tydligt samtidigt som det kräver en viss form av handlingsfrihet utifrån det mänskliga behovet. Trots allt, vi är inte mer än människor.

6.2 Vidare forskning

Denna studie har visat på ett smakprov av vad ett fåtal personers reflektioner och upplevelser säger om detta omdebatterade område. Vi har sett ovan att resonemanget ter sig lika mellan forskning, politik och empiriska upplevelser, dock att det ligger en viss skillnad i tyngdpunkten. Den humana känslan av att hjälpa andra återfinns aldrig så starkt som när man varit på en plats och upplevt och sett med egna ögon. För att grunda för en framtid där vi kan värna om varandra och vår existens krävs en förståelse för andra människors tillvaro.

Det skulle det vara intressant att undersöka närmare huruvida soldater, militärer och personal som varit på plats i konfliktdrabbade områden integreras i arbetet med att ta fram nya riktlinjer gällande dessa frågor. Jag trycker återigen på den mänskliga faktorn och skillnaden mellan en upplevelse och vad man kan läsa sig till och förstå utifrån en rapport. Ett arbetsområde skulle kunna vara att studera hur ICISS-kommissionen tog fram sin rapport om RtoP 2001. – På vilka grunder lades rapporten? – Var det med hjälp av, och tillsammans med tidigare insatspersonal? Jag eftersöker ett engagemang till att ta vara på kunskap som upplevts och grundats på plats. Detta i syfte att på ett mer effektivt sätt utstaka konstruktiva utvecklingspunkter i dagens internationella relationer inom ramen för universella rättigheter.

Käll- och litteraturförteckning

Artiklar

Foreign Policy Bulletin (2009) *Crisis in Bosnia-Hercegovina April-July, 1992*. Vol. 3(1): 27-37
doi: 10.1017/S1052703600008832

Hedin, Anna (1996) rev. C. Martin (2011) *En liten lathund om kvalitativ metod med tonvikt på intervju* Uppsala: Uppsala Universitet

Jackson, Robert H. (1993) "Armed Humanitarianism". *International Journal*. Vol.48: 580-606 i
British yearbook of international law (2014) vol.84(1) Oxford: Journals
doi:10.1093/bybil/bru026

Suchman, Mark C. (1995) "Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches".
Academy of management review. 20:3, 571-610 doi: 10.5465/AMR.1995.9508080331

Winfield, Percy H. (1922) "The History of Intervention in International Law" *British YBIL*
Tillgänglig:

http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/byrint3&div=12&g_sent=1&collection=journals

Woodward, Susan (1997) "Bosnia". *Brookings review*. Vol.15(2), 29 Tillgänglig:
<http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.ub.gu.se/ehost/detail/detail?sid=d0f83dc8-b4a3-40c0-8bcb-5816e5154a2e%40sessionmgr114&vid=0&hid=115&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=buh&AN=9705161597>

Böcker

Annan, Kofi (2000) *We the peoples. The role of the United Nations in the 21st. century*. New York: United Nations departement of public information

Baaz, Mikael (2006) *Statssuveränitet och humanitär intervention – (o)förenliga principer i dagens globaliserade värld*. Centrum för Europaforskning, CERGU. Working Papers Series 06:01 Göteborg: Göteborgs universitet

Beckman, Olof (2005) *Armed intervention. Pursuing legitimacy and the pragmatic use of legal argument*. Lund: Lunds universitet

Bring, Ove (2000) *FN-stadgan och världspolitiken. Om folkrättens roll i en föränderlig värld*. Upplaga 3 Stockholm: Norstedts Juridik AB

Chandler, David (2000) *Bosnia Faking Democracy after Dayton*. Upplaga 2. London: Sterling, Virginia

Chesterman, Simon (2001) *Just War or Just Peace? Humanitarian Interventions and*

International Law. New York: Oxford University Press

Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson & Lena Wägnerud (2007) *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Upplaga 3(4). Stockholm: Norstedts Juridik

Gidlund, Janerik (Red.), 1993. *Den nya politiska konserten. Identitet, suveränitet och demokrati i den europeiska integrationen*. Malmö: Liber-Hermods AB

Gray, Christine (2008) *International Law and the Use of Force*. Upplaga 3. New York: Oxford University Press

Halvorsen, Knut (2006) *Samhällsvetenskaplig metod* Lund: Studentlitteratur

Hemleben, Sylvester J. (1943) *Plans for World Peace Through Six Centuries*. Chicago: University of Chicago Press

Kvale, Steinar & Brinkman, Sven (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Upplaga 3:1 Lund: Studentlitteratur

Maček, Ivana (2005) *Sarajevan Soldier Story; Perceptions of War & Morality in Bosnia* i Richards, Paul (red.) *No Peace No War: An Anthropology of Contemporary Armed Conflicts* s.57-76 Oxford: James Currey

Nordin, Svante (1999) *Det politiska tänkandets historia*. Lund: Studentlitteratur

O'Ballance, Edgar (1995) *Civil war in Bosnia 1992-94*. New York: Chippenham, Wiltshire/ St. Martins Press Inc.

Oppenheim, Lassa F. L. (1955) *International Law*. I Lauterpacht, Hersch (red.) Upplaga 8. London: Longmans 312

Richards, Paul red. (2005) *No Peace No War: An Anthropology of Contemporary Armed Conflicts*. Oxford: James Currey

Voronkov, Lev (1995) *International Peace and Security: New Challenges to the UN*. i Dimitris Bourantonis & Jarrod Wiener (red.) *The United Nations in the New World Order: The World Organization at Fifty*. London: MacMillan

Dokument från FN

International Commission on Intervention, and State Sovereignty, ICISS, (2001) *The Responsibility to Protect Report: Research, bibliography, background*. Ottawa: International Development Research Centre. Tillgänglig:

<http://www.idrc.ca/EN/Resources/Publications/openebooks/963-1/index.html>

United Nations, General Assembly, Security Council (1995) *General Framework Agreement for*

Peace in Bosnia and Herzegovina. Paris Tillgänglig:
<http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/peace/BoH%2019951121.pdf>

United Nations, General Assembly (1965) *Resolution, A/RES/20/2131, Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty*. UN Documents: Gathering a Body of Global Agreements, Twentieth session; Agenda item 107. Tillgänglig: <http://www.un-documents.net/a20r2131.htm>

FN-förbundet, *Förenta Nationernas Stadga och Stadga för den Internationella Domstolen Kapitel 1 Ändamål och Grundsatser Artikel 2(1) Kapitel 1 Ändamål och Grundsatser Artikel 2(4) Kapitel V SÄKERHETS RÅDET Uppgifter och befogenheter Artikel 24(1)*
Tillgänglig: <http://www.fn.se/PageFiles/1158/FN-stadgan.pdf>

FN-förbundet (2009) *Skyldighet att skydda*. Ödeshög: AB Danagårds Grafiska. Tillgänglig:
http://www.fn.se/PageFiles/12303/FN_Rapport_nr1-09.pdf

FN-förbundet (2014) *FN:s historia*. hämtad 2014-11-19 från <http://www.fn.se/fn-info/om-fn/fns-historia/>

Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR, Fact Sheet No.13 (1991) *International Humanitarian Law and Human Rights*. Guidance Material Geneva: United Nations
Tillgänglig: <http://www.ohchr.org/documents/publications/factsheet13en.pdf>

Sveriges Riksdag

EU-upplysningen (2014) *Flera länder vill gå med i EU*. Stockholm: EU-upplysningen vid Sveriges Riksdag. Tillgänglig: <http://www.eu-upplysningen.se/Om-EU/Medlemskap-och-historik/Flera-lander-vill-ga-med-i-EU/>

Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1993) *Betänkande 1992/93:UU21, Situationen i det tidigare Jugoslavien*. Stockholm: Betänkanden och utlåtanden vid Sveriges Riksdag. Tillgänglig:
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Situationen-i-det-tidigare-Jug_GG01UU21/

Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1994) *Betänkande 1993/94:UU21, Situationen i det tidigare Jugoslavien*. Stockholm: Betänkanden och utlåtanden vid Sveriges Riksdag. Tillgänglig:
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Situationen-i-det-tidigare-Jug_GH01UU21/

Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1995) *Betänkande 1994/95:UU2,1 Situationen i f.d. Jugoslavien samt Albanien*. Stockholm: Betänkanden och utlåtanden vid Sveriges Riksdag.
Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Situationen-i-fd-Jugoslavien_GI01UU21/

Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1996) *Betänkande 1995/96:UU26, Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) under 1995*. Stockholm: Betänkanden och utlåtanden vid Sveriges Riksdag. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Organisationen-for-sakerhet-oc_GJ01UU26/

Sveriges Riksdag Utrikesutskottet (1997) *Betänkande 1996/97:UU5, Svenskt deltagande i fredsstyrka efter IFOR i Bosnien-Hercegovina*. Stockholm: Betänkanden och utlåtanden vid Sveriges Riksdag. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Svenskt-deltagande-i-fredsstyr_GK01UU5/

Uppslagsverk

Nationalencyklopedin, NE (2014) *Intervention*. Tillgänglig: www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/intervention

Nationalencyklopedin, NE (2014) *Intervention*. Tillgänglig: [www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/intervention-\(i-pagaende-konflikt\)](http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/intervention-(i-pagaende-konflikt))

Oxford Reference, The Oxford Essential Dictionary of the U.S. Military (2014) *IFOR*. Tillgänglig: <http://www.oxfordreference.com.ezproxy.ub.gu.se/view/10.1093/acref/9780199891580.001.0001/acref-9780199891580-e-10068>

Muntliga källor

Plutonchef 1

Tidpunkt: 10 december 2014 kl.11.00

Ställföreträdande Plutonchef 2

Tidpunkt: 13 december 2014 kl.12.00

Personalassistent 3

Tidpunkt: 16 december 2014 kl.17.00

Biträdande kvartermästare 4

Tidpunkt: 17 december 2014 kl.13.00

Kompanichef 5

Tidpunkt: 22 december 2014 kl.10.00

Appendix 1. INTERVJUGUIDE

Intervjuguide

Innan intervju

- Etablera kontakt via mejl och telefon; förklara syfte och mål med studien
- Ge utrymme för eftertanke hos intervjupersonen

Inledning/information

- Presentation + intervjuens upplägg
- Anteckningar kommer att ske löpande + gå igenom ev. citat och frågetecken mot slutet
- Studien är helt anonym
- Möjlighet att höras igen vid eventuell komplettering?
- Vissa frågor är personliga, helt ok att inte svara
- Önskas länk till uppsatspublikation?

Informationsbrev

Hej!

Jag heter Ellen Lidegran och skriver min kandidatuppsats inom Europaprogrammet vid Göteborgs universitet.

Uppsatsen behandlar relationen mellan universella mänskliga rättigheter, staters suveränitet och frågan kring tredje parts ingripande i en konflikt. Jag söker ett inifrånperspektiv då jag vill undersöka hur personer som var på plats i Bosnien under BA05-insatsen upplevde sin egen ställning, verkan och uppgift till den situationen som var. Jag skulle även vilja undersöka hur bytet från FN till NATO gav för upplevelse och reaktion under samma insats.

Jag genomförde värnplikten i Falun, och hade då Mj HS som Plutonchef. Därefter har jag och H jobbat ihop under ett antal GMU-plutoner. Jag har haft kontakt med Hans över tid som arbetet med uppsatsen framskridit och det är också genom honom som jag har fått dina kontaktuppgifter och ställer frågan om du kan tänka dig att vara med i min studie.

- Jag undrar om du skulle vilja ställa upp på en intervju rörande din insats i Bosnien 1995/96. Jag söker dina upplevelser, tankar och reflektioner kring förberedelser inför, uppdraget i stort, övergången mellan FN och NATO samt efter insatsen – både då, som nu.

Jag behandlar ämnen som humanitära och militära interventioner, suveränitetsprincipen hos nationella stater samt ”responsibility to protect”- doktrinen.

Resultatet behandlas konfidentiellt och publiceras i och med examinationen av min uppsats, i början av år 2015. Det är givetvis frivilligt att delta och du kan även avbryta om du känner så.

Kontakta mig gärna om du undrar något, både före och efter intervjun är genomförd!

1. Intervjupersonen

Basala grundfrågor som kan vara intressanta att ha i åtanke i den jämförande delen av kandidaternas svar, kunskaper och uppfattningar.

Ålder:

Kön:

Sysselsättning/Befattning idag:

Antal arbetade år i Försvarmakten?

Deltog under BA05, Bosnieninsatsen 1995/96:

Befattning, BA05:

Hur länge var du på plats i Bosnien? Datum:

Har du innan eller efter BA05 deltagit i liknande uppdrag, utlandsinsatser?

Har du någon gång tidigare ställt upp på en intervju gällande det här fallet?
- I så fall när och i vilket sammanhang?

2. Före insatsen

Söker en uppfattning om hur personen såg på syftet med insatsen, varför de var där överhuvudtaget.

Hur var förberedelserna, förutom det fysiska? Föreläsningar kring folkrätt, mänskliga rättigheter, suveränitetsprincip, kränkning av territoriella områden, konflikten i stort?

Kände du dig väl införstådd i konflikten innan inträdet?

Hur väl införstådda tror du dina kollegor var, förband, kompani, pluton, grupper, innan inträdet?

Vad var det uttalade syftet med insatsen i stort?

3. Under insatsen

Söker känslan till informationsflödet och uppdatering förhöll sig hos förbandet.

UNPROFOR

Hur var din upplevelse av situationen när ni först ankom till platsen

- Stämde den överens med dina förväntningar, skillnad - sämre/bättre?

- Hur uppfattade du läget i Bosnien när ni anlände? Hur såg det ut?

- Hur kändes det att åka ner till ett så härjadt och konfliktdrabbat område? Rädsla, styrka, vilja att göra skillnad?

Vad var dina arbetsuppgifter?

Hur stämde det faktiska arbetet överens med syftet?

- Om inte, på vilket sätt?

Upplevde du att ni kunde lösa era arbetsuppgifter? Gjorde du/ni någon skillnad?

- Om inte, varför? Frustrerande att inte kunna göra något? (Under FN)

Hur stor del av insatsen innefattades i det humanitära hjälparbetet?

Hur upplevde du att Bosniens befolkning tolkade och ställde sig till er närvaro?

- din personligen?
- förbandet i stort?

Hur var din uppfattning om hur resten av världen reagerade på FN:s insats?

- Nyheter
- Tidningar
- Samtalsgrupper

Vad visste ni om hur operationen yttrade sig och hur det såg ut i stort?

IFOR

När blev ni informerade att UNPROFOR skulle ”byta” till IFOR och hur lång tid dröjde det innan bytet skedde.

- Hur gick det till, teoretiskt/praktiskt?
- Fick ni en ny uppdragsbeskrivning och syfte?

Vem gav informationen och hur grundades den?

Kan du ange vilka de stora skillnaderna det innebar?

- för dig personligen
- för din tjänst
- för förbandet
- för uppgiften i stor?

Skillnad i order; (ex. Öppnande av eld sker endast i självförsvar, vs öppnande av eld sker för i lösandet av uppgift.) - Höjdes vapentrappan? Positivt/Negativt?

Sett till arbetsuppgifterna;

- Lättare/svårare att lösa arbetsuppgifterna?

I och med fredsuppgörelsen sattes även OSSE Organisation för Säkerhet och samarbete i Europa in som en nyckelroll – frambringa demokrati och mänskliga rättigheter – Var det något som märktes av på plats?

Operation deliberate force, NATO-ledd flygbombning i september: omtalad, kritik – grundläggande värderingar och internationell lag...

- Hur ställde ni er till det när ni väl blev en del av NATO?

Hur förändrades läget i och med fredsavtalet och NATO:s inträde?

Hur var reaktionerna, upplevelsen av situationen?

- hos dig?
- hos dina arbetskamrater?
- hos civilbefolkningen?
- resten av världen?
- hur var din uppfattning om hur resten av världen reagerade på NATO:s insats?

Var det någonting du/ni inte fick göra? Som din tjänst inte tillät som var frustrerande?
(suveränitet, mandat, RtoP!)

4. Efter insatsen

Skillnad på känslan då som nu

Upplivedes insatsen som en ”fredsbevarande” eller ”fredsframtvingande” insats?
- Skillnad mellan UNPROFOR och IFOR?

Hur upplevde du problematiken kring att som utomstående makt befinna sig i ett annat land?

Hur är din känsla idag i jämförelse med den du hade precis efter insatsen var genomförd?
- Vad tänker du tillbaka på?

Man pratar om händelserna i Bosnien som bland de mest förödande konflikterna i Europa sedan andra världskriget.

- Hur känns det att ha varit en del av det som hände, räddningsstyrkan?
- Var det någonting som du kände av under din tid på plats?

Om någon hade hävdad, innan insatsen, att FN hade bytt till NATO – hur hade reaktionerna varit då?

5. Avslut

Summera ihop, avsluta

Hur upplevde du din egen insats?
- Gjorde du/ni skillnad?
- Skillnad mellan FN och NATO?

Har insatsen påverkat din syn på militära ingrepp i främmande stater för att upprätthålla mänskliga rättigheter?

Är det någonting du skulle ifrågasatt om du befunnit dig i samma situation idag?

Är det någonting du skulle gjort annorlunda?

Utifrån ert syfte på plats, tycker du att det är rätt av utomstående parter att beblanda sig i interna konflikter?

Hur ser du din insats då i relation till senare insatser i samma anda?

- Kan du se några förändringar
Har insatsen påverkat din syn på humanitära interventioner?

Hur var din upplevelse av den här intervjun?

- Var det svårt att åter sätta sig in i känslan kring uppdraget, så här lång tid efter?
- Tror du att du svarar annorlunda idag än vad du hade gjort då? – Varför?

Har du några avslutande kommentarer till min intervju?

- Något du tycker jag borde ha med?

Appendix 2. ANALYSSCHEMA

Humanitära interventioner	
<i>Före insatsen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Syftet? - Uppgiften? - Mandatet?
<i>Under insatsen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - FN, insatsbeskrivning - NATO, insatsbeskrivning - Skillnaden mellan FN och NATO? - Hur upplevdes övergången? – Positivt, negativt, övriga reaktioner? - Hur upplevdes syftet och mandatet bakom insatsen stämma överens med de faktiska arbetsuppgifterna?
<i>Efter insatsen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Har din syn på humanitära interventioner ändrats efter insatsen i Bosnien 1995/96? - Upplever du att det finns en skillnad på insatser som görs idag i jämförelse med BA05?
Statsuveränitetsprincipen	
<i>Före insatsen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Vilka kunskaper kring principer om staters suveränitet delgavs ni innan inträdet?
<i>Under insatsen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Hur upplevdes civilbefolkningens känsla av att ha er på plats? - Hur kändes det att vara i ett annat land, med en annan kultur, språk, religion etc. för att arbeta för ”internationell fred och ordning”?
<i>Efter insatsen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Tycker du det är rätt av en utomstående part att agera inom andra länder?
Responsibility to Protect	
<i>Före insatsen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Tankar innan genomförandet? - Hur kändes det att åka till en så krigshärjad plats?
<i>Under insatsen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Upplevde du att du/ni gjorde någon skillnad? - Fanns det någon frustration kring ert handlingsutrymme? - Skillnad mellan FN och NATO?
<i>Efter insatsen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Har dina tankar kring din medverkan förändrats i efterhand? - Hur känns det att ha varit en del av insatsen som bringade fred, just under 1995/96?